

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Utn
1310

1 0 0 9

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՍՐԲՈՒՅԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏԻ ՆՇԱՆ-ԳԱԼՖԱԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ - ՄԱՅՐ

ՀԱՄԱՆՈՒՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ ԱՂՋԿԱՆՑ

Հ Ա Ս Ս Ա Տ Ե Ա Ն

Ի Խառփիկ 1 Յունիսը 1866

Գ Ր Ե Ց

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

« Վ Ե՛հ հոգիները միայն զիտեն
քէ ի՛նչ մեծ փառք եւ հանոյ՛
կայ իւր նմանեաց բարեբարե-
լուն մէջ »

ՖԻՆԸՆՈՑ

№ 172

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐ. Ն. Կ. ՊԵՐՊԵՐՅԱՆ
1892

11315

معارف نظارت جلیله سنک ۸۲۹ نومرولی رخصتنامه سیله
طبع اولنمشدر

9/7350.57 |

85-2015

1985

ՍԵՆԵԼ ԼՈՒՅՆՆԱՐ.

և 6

ԱՐԲՈՒՅԻ ԱՄՆՈՒՄԼԵՑ-ԳՄԻՖՈՒՄԸ

Սրբազան պարտապանութիւն մէք իմն համար
 ո՛վ երանեալ Սրբուհի . տնարեանքարս ի գիտ
 տնտոյ . քո կեանքն արդիւնաշատ արդ . տակա
 ին պատարնի . վիտջ եղած եմ իմ սիրելի ճնրե
 բազմային . ետադ ի զի մէջ .

Յայնժամ ճիւղցնամք կը տեսնէի ի սեղ . բա
 թումբնն ժարմնուորեալ եւ այն գործն անպա
 տը կը տածէիք առ քո սրբաւնն սրբուհի . Իսկ
 ո՛վ չմտալ կոչ . առ սրից գրեղով այն անկն աշ
 տանի . շնորհներն ու վայելքներն որոց անխա
 ռա անդեամք զնեալ կը պնդին տկար ժամկան
 անց . քեզ համար գերազան երջանի . Քիւն հա
 ճարեցիք որքին մայր . Թշուառին սխիւծարիչ ոգի
 եւ անապեղիցն զուրոց փրկաւ եւ արեղանք ի
 նեղ . Իսկ . սղբաւ եւ անուս . այլ մեծ հաւ
 տացեալ . քո անմահ իրութեան չքնաղ օրհնական
 ապացուցիւ թէ . բարեբարիցու համար տկար չէ
 երբէք . այն սեռն ում կը պահպանէիք եւ որոց
 հանդիսացար վերազան փառ քեզն մին .

Ա Ռ

ՍՐՔՈՒՅԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ-ԳԱՆՔԱԵԱՆ

Սրբազան պարտականութիւն մ'էր ինձ համար, ո՛վ երանեալ Սրբուհի, անարժանաբար ի գիր առնուլ քո կեանքն արդիւնաշատ՝ որոյ, տակաւին պատանի, վկայ եղած եմ իմ սիրելի ծնընդավայրիս, Խասգիւղի մէջ:

Յայնժամ հիացմամբ կը տեսնէի ի քեզ՝ բարուծիւնն մարմնաւորեալ եւ այն գորովն անսպառ զոր կը տածէիր առ քո սիրասուն որբուհիս: Դու, ո՛վ չքնաղ կոյս, առ ոչինչ գրելով այն ամէն աշխարհիկ շնորհներն ու վայելքներ՝ որոց այնքան եռանդեամբ զիտ կը պնդին տկար մահկանացուք, քեզ համար գերագոյն երջանկութիւն համարեցիր որբին մայր, թշուառին մխիթարիչ ոգի եւ տառապելոյն ցաւոց փրկաւէտ սպեղանի լինել: Դու, աղքատ եւ անուս, այլ Մեծ հաւատացեալ, քո անձնուիրութեան չքնաղ օրինական ապացուցիր թէ՛ բարերարելու համար տկար չէ երբէ՛ք այն սեռն ում կը պատկանէիր եւ որոյ հանդիսացար վեհագոյն փառքերէն մին:

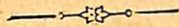
Կը հաւատամ, ո՛վ Սրբունի, թէ յաւիտենականութեան օրը՝ ի քէն բարերարեալ հարիւրաւոր որբունիք՝ երկնաւոր վարդապետիդ ամոռոյն առաջ ծնրադիր զքեզ մատնանիշ ընելով պիտի ըսեն նմա, « Տէ՛ր, մերկ էաք եւ զգեցոյց զմեզ, ծարաւի էաք եւ արբոյց, քաղցեալ էաք եւ ետ մեզ ուտել: »

Յաւիտենական երանութեան այդ անճառելի յուսովն եւ սրտաբուղի օրհնութեամբն Ազգիդ, հանգչէ՛ ուրեմն, ո՛ Մայր պատուական, ի ծոց այն մարդասիրական Հաստատութեան, որ քու անմահութեանդ նախադուռն եւ մեզ համար՝ առաքլնութեան յաւերժական յիշատակարան մ՛է:

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

1 Հոկտ. 1892

Խասգիւղ

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍՐԲՈՒՅԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏԻ ՆՇԱՆ - ԳԱՆՖԱԵԱՆ

Սրբունի Մայրապետ Նշան Գալֆաեան ծնաւ ի Գարթալ, 1822 փետրուար 17ին:

Հայրն էր բնիկ Բալուցի՝ Չօրպաճի Նշան Աղա Գալֆաեան, որ, նոյն գիւղին մէջ ամենուն սէրն ու համակրանքը կը վայելէր, ո՛չ միայն իբր ներկայացուցիչ իւր ազգակցաց, այլ մանաւանդ իբր պարկեշտ ու առաքինի անձնաւորութիւն:

Նշան Աղա, գործունեայ ու բարեկեցիկ երկրագործ մ'էր: Նոյն գիւղին մէջ ունէր ընդարձակ այգի, արտ. հարուստ ձիթաստան և բաւական շահաբեր կալուածներ՝ որոց մեծագոյն մասն արդիւնք էին իւր օրինակելի գործունէութեան և արդար վաստակոց:

Սրբունի, Նշան Աղայի վեց զաւակաց անդ-

րանիկն էր, եւ ինքն շատ կանուխ; տան երկու տարեկան հասակին մէջ ճաշակեց թշուառութեան առաջին դառն բաժակը, զրկուելով իսպառ՝ հայրական գորովէ ու պաշտպանութենէ:

Ո՛ր գիտէ, արդեօք բաղդին այդ առաջին անողորք հարուածը ո՛րքան խորապէս ազդած է հէգ որբուհւոյն վրայ, և մանաւանդ ո՛ր աստիճան նպաստած է ապագային՝ նորա բարեսիրական խորհրդոց իրագործման:

Ընտանեկան այս աղէտէն յետոյ՝ կ'անցնին երկու տարիներ, երբ Սրբուհի մայրը, անթիկունք և անպաշտպան, ինքնին կ'որոյժէ ամուսնացնել իւր աղջիկը, տունը շէնցնել և իւր փեսին պաշտպանութեամբ արդիւնաւորել ամուսնոյն թողած ստացուածքն և այնու երաշխաւորել իւր սրբոց ապագայն: Ահա իւր մօր այս վճռական որոշումը, այս գերագոյն ու խորհրդաւոր վայրկեանը կ'ըլլայ Սրբուհի Գալփաեանի ամենէն հոգեբանական ճգնաժամն՝ յորում՝ երեւան պիտի գայր նորա իսկական նկարագիրն և իւր առաջ պիտի բացուէր լուսեղէն դուռն անմահութեան:

Բայց նախ աւելորդ չենք համարիր աստ յիշեցնել թէ՛ Սրբուհի Գալփաեան իւր սեռին ամենէն փայլուն ներկայացուցիչներէն մին կը հանդիսանար իւր չքնաղ գեղեցկութեամբ, շնորհովն ու մանաւանդ համեստութեամբ, այնպէս որ՝ մինչեւ իսկ տարիներ յետոյ, զինքը մասնանիշ ընելով սովոր էին ըսել. — «Խառթայցի աղւոր Մարապետը տեսէ՛ք.» —

Սրբուհի, իւր մօր առաջարկը, զինքն ամուսնացնելու համար նորա տուած վերջնական որոշումն ՚ի բաց կը մերժէ իսպառ, յայտարարելով թէ՛ ինքն ուխտած է հրաժարիլ աշխարհային կենցաղէ և Մայրապետ ըլլալով կեանքն Աստուծոյ նուիրել: Մայրը՝ բնականաբար ի սկզբան նաղանք և կամ պատանեկան անխորհուրդ փափագ մը կարծելով՝ այս առարկութեան կարեւորութիւն չընծայեր, սակայն նշանախօսութեան պաշտօնական ձեւակերպութիւնները կատարուելու պահուն՝ երբ կը տեսնէ թէ իւր աղջիկը լրջօրէն կը յամառի և անյողգողք կը մնայ իւր համոզման մէջ, կը զարմանայ և յետոյ կը զայրանայ բարի մայրն ու զանազան միջոցներու կը դիմէ զանի դարձի

բերելու համար: Նախ յորդոր, գգուանք, համոզում և աղաչանք՝ որք անդօր կը մնան: Յայնժամ Թագուհի Հանրմ (Այս էր իւր մօր անունը) աւելի դրական և ազդու միողցներ ձեռք կ'առնու, այսինքն՝ յանդիմանութիւն, սպառնալիք, մինչեւ իսկ ծեծ, որոց Սրբուհի ո՛չ միայն սիրով և անտրտունջ կը տանի, այլ և ինքն ալ իւր կողմանէ նոցա պակասը կամբողջացնէ գլուխը պատէ ի պատ զարնելով՝ որպէս զի աչաց լոյսէ զրկուի, կը տանջէ իւր մարմինը՝ որպէս զի կորուսանէ իւր գեղն ու հրապոյր և այնու ընդ միշտ անհետանայ ամուսնութեան գաղափարի ամէն փորձութիւն եւ իւր նուիրական ուխտին գէմ ելած ամէն խոչնդոտ:

Մօր եւ աղջկան միջեւ բացուած այս ողբերգական տեսարանը գուցէ շարունակուէր տակաւին, երբ Սրբուհի Գալֆաեան, 1837ին, ժանտախտէն բռնուելով ծանր վիճակի մէջ անկողին կ'իյնայ:

Ի՛նչպէս նկարագրել դժբաղդ մօր կսկիծն ու յուսահատութիւն ՚ի տես իւր աղջկան այս աղբխարչ վիճակին: Ո՛հ, ինչո՞ւ անգթօրէն

տանջած էր իւր սիրական զաւակն, որ ա՛յնքան կանուխ պիտի թուէր իւր գրկէն: Արդեօք Նախախնամութի՞ւնն էր զինքն այսպէս չարաչար պատուհասողն՝ առնելով իրմէ ա՛յնպիսի զաւակ մը՝ որոյ նուիրական կոչումը չէր ըմբռնած և չէր կրցած անոր արժանաւոր մայր ըլլալ:

Այս էր ահա խեղճ մօրկան խղճին խայթը: Սրբուհի՛ որ ուշիմ աղջիկ մ'էր, կզգայ իւր մօր հոգեկան տազնապն և առիթէն օգուտ քաղելով՝ օր մը զանի իւր մօտ կը կոչէ՝ իբր թէ գաղտնիք մը, վերջին կամք մը յայտնելու համար ու կ'ըսէ.

— Մայր իմ, կը տեսնես որ ինձի համար ա՛յլ եւս փրկութեան յոյս չկայ և միայն քանի մը օրուան հիւր եմ քեզի: Բայց Աստուած մը կայ ամենակարող՝ որ շատ անգամ մարդկային հաշիւներն ի գերեւ կը հանէ: Կ'ուխտե՞ս առաջի Աստուծոյ որ՝ եթէ փրկէ զիս մահուանէ այլ եւս չհակառակիս ուխտիս կատարման և կեանքս Անոր նուիրելու: Մայրը՝ խեղացնոր և արտասու ալից աչօք, իւր աղջկան կը փարի գոչելով — «Կերդնում, Աղջիկս. և կ'ուխտեմ առաջի Աստուծոյ:»

Արդարեւ՝ մօրն այս ուխտէն շաբաթ մը յետոյ, Սրբուհի Գալֆաեան անգաքինած էր կատարելապէս :

Սակայն Գալֆաեան ընտանիքը իւր հայրը կորուսելէ ի վեր, նիւթական մեծամեծ զրկանաց և կորուստներու մատնուած էր : Անխիղճ ու անզգամ արարածներ՝ այրի ու անպաշտպան կնոջ մ'անկարողութենէն օգուտ քաղելով՝ նորա ամուսնոյն թողած ստացուածոց մեծագոյն մասը — որքոց միակ յոյսն ու ապուէնը — կապտած ու յախշտակած էին, այնպէս որ՝ Սրբուհիի մայրը՝ կ'ստիպուի մնացեալ չնչին գոյքերը վաճառելով, մեկնել Գարթալէ և կուգայ հաստատուիլ ի Խասգիւղ՝ իւր հօրեղբորորդւոյն՝ Աղաթօն Գրիգոր էֆի տունը : Ահա այդ պատմական ու պատուական տան մէջ, 1840ին, Սրբուհի Գալֆաեան, առաջին անգամ հանդիսաւոր ուխտիւ կղզեհնու մայրապետութեան յաւիտենական սուգի վերարկուն և կուսական քօղով կը ծածկէ իւր դուրսը՝ տան և ութը տարեկան երիտասարդ հասակին, իւր կենաց գեղածիժաղ գարունին մէջ :

Ընթերցողը զարմանայ թերեւս՝ երբ ըսեմք թէ ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ համօրէն Հայութեան մէջ որքան ծանօթ էր իբրեւ անձնուրաց և առաքինի կին, նոյնչափ եւս նշանաւոր էր իբրեւ իւր ժամանակի ամենէն համբաւուր և առաջնակարգ արուեստագիտուհեաց մին՝ որոյ արժանիքն գնահատուած էր ո՛չ միայն Ազգ. մեծատանց, Պամանեան աւագանւոյն, Մայրաքաղաքի Գեասանական մարմնոյն կողմանէ, այլ մինչև իսկ Եւրոպական շրջանակներու մէջ :

Այո՛, Սրբուհի Մայրապետ նշանաւոր վարպետ մ'էր ձեռագործի, Օյաի, Տիվալի, մագէ այլ և այլ զարդեղինաց եւ մանաւանդ ոսկեթել նրբարուեստ գործուածոց (Սրբմա) որոնք ցարդ՝ իբր գերազանց նորածեւութիւն՝ փարթամ մեծատանց ճոխ սրահներու զարդը կը կազմեն :

Սրբուհի Մայրապետ՝ իւր այս չքնաղ արհեստին շնորհիւ՝ կը յաջողի ո՛չ միայն իւր ըն-

տանեաց նեցուկն ըլլալ, այլ և ի Խասգիւղ Սանտալճի փողոցը, կը գնէ կոկիկ տուն մը, կէսը կանխիկ եւ մնացեալն ի վերջոյ իւր ճարտար արուեստին արդեամբը վճարելով:

Ահա այս տան մէջ կը մեռնի Սրբուհի Մայրապետի մայրը՝ Թագուհի Հանըմ, 1864ին, առանց բախտ ունենալու տեսնել իւր աղջկան չնաչխարհիկ մեծագործութիւնը՝ որ անմահութեան պսակ պիտի հիւսէր նորա ճակատուն:

Սրբուհի Մայրապետ չ'էր սակայն այն հնօրեայ նախանձօտ վարպետներէն, հին՝ գլխով և գաղափարով, որք իրենց մեծութիւնը՝ իրենց արհեստն սուղ ծախելու և կամ մենավաճառ ընելու տխմարութեան մէջ կ'որոնէին: Ընդհակառակն՝ իւր բարի սրտին եւ առաքինի հոգւոյն թելադրութեամբ, Սրբուհի Մայրապետ 1850ին Խասգիւղի մէջ համեստ Արհեստանոց մը կը բանայ, իւր մայրական հովանոյն ներքեւ կը ժողուէ երկսեռ աղքատիկ աշակերտներ՝ որոց աննախանձաբար և ամենայն փափագանօք կ'ուսուցանէ իւր պատուական արհեստն: Իւր հասուցած աշակերտներէն շատերը կենդանի են տակաւին, և նոյն իսկ Մեծ

Շուկային մէջ ալ կը գտնուին միքանի ականաւոր վարպետներ՝ որք հպարտ կղզան ինքզինքնին « Խառթալցի Մայրապետի աշակերտը կոչելով »:

Քիչ մ'առաջ ըսինք թէ Սրբուհի Մայրապետ՝ Մայրաքաղաքիս բարձր դասու շրջանակէն ի դատ՝ ծանօթ արուեստագիտուհի մ'էր մինչեւ իսկ Եւրոպացւոց առջեւ: 1868ի Անվէռսաի Արուեստահանդիսին, Սրբուհի Մայրապետ՝ կը զրկէ մետաքսեայ ծանրագին կերպասի վրայ, արեւելեան ճաշակաւ բանուած՝ սկեթել եւ նրբարուեստ բարձ մը ու վերմակ մը, որոնք մեծապէս գնահատուելով՝ ՉԵՌԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՐԳԻ ՊԱՏՈՒՈՅ ՎԿԱՅԱԿԱՆՈՒ Մը կը վարձատրուի:

Բաց աստի՝ յաջորդաբար վեց անգամ յեգիպոսոս հրաւիրուած է Խպրահիմ և Խամայիլ փաշաներու Խտիվութեան Ժամանակ՝ իւր արհեստին սքանչելիքներով հարսանեկան հանդէսներու առթիւ՝ իշխանազուն տիկնանց նրբին ճաշակը գոհացնելու համար:

Եգիպոսոս իւր վերջին այցելութեան պահուն՝ կը ծանօթանայ ԵՈՒՍՈՒՓԵԱՆ Գէորգ

Պէյի կնոջ՝ եւ նորա հետ միասին կ'ուղեւորի յիտալիա 1858ին, ու կ'այցելէ Նաբոլի, Հռոմ, Ճիորէնցա և Միլան անուանի քաղաքներն: Յաջորդ տարին երկիցս ուխտի կ'երթայ յերուսաղէմ, ուսկից վերադարձին յատկապէս կը հրաւիրուի Աթէնք, Հելլենաց Վեհ. Թագուհւոյն և նորա պալատական տիկնանց՝ Յունական ճաշակաւ մագէ օլա և այլ ձեռագործի զարդեր պատրաստելու համար:

Այս երկարատեւ ուղեւորութիւններէ յետոյ՝ Սրբուհի Մայրապետ կը վերադառնայ ի Պոլիս:

1865 Սեւ թուականի Յունիս ամսոյ սկիզբներն ենք:

Սարսափն ու արհաւիրք պատած են Պոլսեցոց սրտերն: Քօլէոան՝ Միջագետաց եւ

Արաբիոյ մէջ իւր գործած անթիւ ու ահուելի կոտորածներովն այլ եւս յաղեցած, հրեղէն անդիմադրելի հոսանքի մը հանդոյն՝ կը սլանայ դէպ ի Փոքր Ասիա, ու երեսուն և հինգ աւուր մէջ իւր անցած ամէն տեղերն մահ ու աւեր սփռելէ, իւր այցելած քաղաքներուն և բնակութեանց մեծագոյն մասն մարդազուրկ ու ամայի դարձնելէ յետոյ՝ կը հասնի ի Պոլիս:

Հարկ է մանրամասնաբար նկարագրել թէ այս զարհուրելի պատուհասն՝ հակառակ Օսմ. Բարեխնամ կառավարութեան ՚ի գործ դրած ազդու միջոցներուն և աննման հոգատարութեան՝ ինչ սոսկալի կոտորածներ և ինչ անդարմանելի չարիքներ պատճառեց: Ո՛հ, որքան շէն տուներ ամայացան և քանի՛ քանի՛ թանկագին կեանքեր մարեցան, ոչնչացան: Ամենուրեք ընտանեկան յարկերու տակ, սուգ ու կոծ միայն կը սիրէր: Մնողք՝ իրենց զաւակը, որդիք՝ իրենց հայրն ու մայրը, կանայք՝ իրենց ամուսինը կ'ողբային անմխիթա՛ր:

Ամբողջ երեք ամիս տեւեց մահուան այս արհաւիրքն և Քօլէոան, հազարաւոր կեանքեր

խելէ յետոյ, Սեպտեմբերի վերջերը կորաւ, անհետացաւ մեր Մայրաքաղաքէն՝ իւր ետեւէն տանելով՝ թողած անթիւ որբոց, անտէր այրիներու, որդեղուրի ծնողաց յաւիտենակա՛ն անէծքը ։

Ահա այս միջոցին, ինչպէս Մայրաքաղաքիս գրեթէ ամէն թաղերուն մէջ, նոյնպէս նաեւ ՚ի Խասգիւղ՝ թշուառութեան աղեկաւոր տեսարան մը կը պարզուէր ։

Սշխարհաւէր պատուհասին զո՛հ գացած աղքատիկ ծնողաց բազմաթիւ որբեր տուներու, անկիւնը, Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ սանդուխներուն եւ մինչեւ իսկ փողոցի սալայատակներուն վրայ, ընտանեզուրկ եւ անպաշտպան մանկուհիներ՝ իրենց վտիտ բազուկներն անցորդին կարկառելով հա՛ց կը մուրային ։ Խասգիւղի մեծատանց շատերն, պատուհասին սկզբնաւորութեան պահուն այլ եւ այլ տեղեր խոյս տուած, մնացեալներն անտարբեր, միջնակարգ դասը իւր ցաւերովն հոգետանջ, հազիւ կարողացած էր նոցա մէկ մասն որդեգրել եւ կամ իւր պաշտպանութեան ներքե՛լ յանձնել ուրիշի մը խնամոց ։

Ճիշդ այս միջոցին էր որ, ողբացեալ կարապետ վարդապետ Շահնազարեանց, իւր հիւանդութեան պատճառաւ Եւրոպայէն վերադառնալով՝ ի Խասգիւղ հիւր կը գտնուէր Արծրունի Տ. Գէորգ Աւագ-քահանայի տունը ։

Սրբուհի Մայրապետ՝ օր մը այցելութեան կ'երթայ այն մեծանուն եկեղեցականին, որումօտ կը գտնուէր նոյն պահուն՝ թաղին քարոզիչ Տ. Ներսէս Եպիմեկոպոս վարժապետեան ։ Արծրունի, զՄայրապետ կը ներկայացնէ Շահնազարեանց վարդապետի, որ հետաքրքրութեամբ լսելէ յետոյ նորա կենաց այլ եւ այլ պարագաները եւ տեսնելով նորա աշխոյժն ու անձնուիրութեան պատրաստական ոգին, կը գառնայ կ'ըսէ անոր. — « Ձեր ուխտն ու անձնորացութիւն գովելի են արդարեւ ։ Միայն թէ Եւրոպայի մէջ Մայրապետներն աւելի գործնական եւ աւելի մարդասիրական եղանակաւ կապացուցանեն իրենց նուիրական կոչումը ։ Անոնք՝ որբեր ու հիւանդներ կը խնամեն, տղայ կը դաստիարակեն, թշուառներ որոնելով՝ նոցա արտասուքը կը սրբեն եւ այս պատ-

ճառաւ իրաւամբ կը կոչուին « Գթութեան Գոյրեր » Ինչո՞ւ դուք ալ չէք հետեւիր անոնց օրինակին : Տեսէ՞ք, քօլէոան ո՛րքան աւերումներ գործած է և ո՛րչափ թշուառներ կան Ձեր ամէն մէկ քայլին առջեւ, կարօտ՝ մայրական խնամոց և անձնուէր հոգածութեան : Գօտեպնդեցէք ուրեմն, գործի սկսէ՞ք, ապաւինելով յԱստուած եւ հաւատք ունենալով Ազգին բարեարտութեան վրայ : »

— Հա՛յր Սուրբ, կը պատասխանէ, Սրբուհի Մայրապետ, ուսում չունիմ, որ աղայ դաստիարակեմ, հարստութիւն չունիմ որ նիւթական մեծ օգնութիւն մ՛ընեմ, բայց ինչ որ պարզեւած է ինձ Աստուած — բարի կամք և առողջութիւն — սիրայօժար կը նուիրեմ սիրելի Ազգիս անտէր որբոց, ձեռքս խղճիս վրայ, հոս, հանդիսաւորապէս ուխտելով Ձեր երեք սուրբ Հայրերուդ առջեւ, միջեւ մահո՛ խոստմանս հաւատարիմ մնալ : »

Այս պատմական տեսակցութենէ եւ այս հանդիսաւոր ուխտէն անմիջապէս յետոյ՝ Սրբուհի Մայրապետ իրեն նշանաբան առնելով « Մեծ ես դու, Տէ՛ր, և առնես ոքանչելիս եւ

Դու միայն ես Աստուած » հողեշունչ խօսքն՝ իսկոյն գործի կը ձեռնարկէ :

Տասն եւ հինգ օրուան մէջ 2—10 տարեկան, 17 բացարձակապէս անտէրունջ որբ աղջիկներ կը ժողվէ, որոց չորսն՝ Չըբասլընի թաղը՝ ախտուի մը մէջէ, եօթը՝ Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ սանդուխներուն վրայէն եւ մնացեալները՝ Մայրաքաղաքիս զանազան կողմերէն հաւաքած էր :

Սրբուհի Մայրապետ, շարունակ ինն ամիս, առանց որ եւ է մէկու մը աջակցութեան, նոյն իսկ առանց Խասդիւղի մէջ գտնուած մեծատանց բեռ ըլլալու՝ մի միայն իւր քրտանց արդար վաստակովն ու խնայողութեամբ ձեռք բերած 200 ժամ. ոսկին սիրայօժար ծախսելով, և միւս կողմանէ իւր ձեռագործ աշխատութեան արդիւնքովն՝ իւր տան մէջ, անուման անձնուիրութեամբ ու մայրական գորովանօք կը խնամէ ամենայնի կարօտ այն 17 թշուառ որբուհիները : Բայց ահա իւր խանդավառ գործունէութիւն և բարոյական անընկճելի կորովն ճիշդ ի յոյտ ածելու պահուն՝ ձախորդութեան սեւ ուրուականք կը

կանգնի նորա դէմ և կսպառնայ խափանել իսպառ՝ նորա սկսած վսեմ գործը :

— Սրբուհի Մայրապետի պատրաստի դրամն սպառած էր , և ի լրումն ամենայն դրժբազդութեան՝ իւր հասոյթի գլխաւոր աղբււրն եղած ոսկեթել օյաները նորաձեւութիւն ըլլալէ կը դադրէին , պարի՞ք կըլլային : Ի՞նչ փոյթ , քանի որ Սրբուհի Մայրապետ ազոնցմէ շատ աւելի գերազանց դրամադրուի մ'ունէր , այն էր հաստատուն հաւատք և աննուաճ կամեցողութիւն , որոց առջեւ պիտի փշրէին բազդին ամէն խոչնդոսներ : Հոգեւոյ Տ . Ներսէս Եպիսկոպոս վարժապետեան որ՝ մին եղած էր զՍրբուհի Մայրապետ յայս մարդասիրական գործ թելադրողներէ , նախ խաագիւղին մէջէն կսկսի հանգանակութեան և ապա դանի կը ներկայացնէ Թագթագեան Պօղոս Պատրիարքի , որ իւր հայրական օրհնութեամբ խրախուսելով այս գործունէսյ և անձնուէր կոյսն՝ կը յանձնէ նմա ժապաւինեալ մի տետրակ , որով բարեսիրտ Ազգայինոց յորդոր կը կարդար նիւթապէս և բարոյապէս աջակից գտնուելի Սրբուհի Մայրապետի մարդասիրական ձեռնարկին :

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

Վ Կ Ա Յ Ա Գ Ի Ր

« Հայոց Ս . Եկեղեցւոյ Հարազատ որդի՝ Սրբուհի Մայրապետ Նշան Գալֆայեան , որ անդտօին իր անտիական հասակէն մայրապետական կենցաղ վարելու ուխտած էր , տեսնելով որ՝ մինչեւ հիմայ ո՛չ ինք և ո՛չ Ազգիս մէջ գտնուած Մայրապետներն այս նուիրական ուխտն ըստ արժանւոյն չեն կրցած արդիւնաւորել , ժամանակէ մ'ի վեր սրբազան փափաքով վառուած և մեծամեծ դժուարութեանց յաղթելով , առանձին տուն մը վարձած ու իր քրտանց և ձեռագործ աշխատութեանց արդիւնքովն և բարեպաշտ ընտանեաց սատարելովն՝ 17 որբ ու անտէրունջ Հայ աղջիկներ կը սնուցանէ և կը դաստիարակէ :

« Յիշեալ Մայրապետին բարի օրինակին հետեւելով արդէն ուրիշներ ալ կը բաղձան միանալ նորա հետ և տակաւ առ տակաւ Մայրապետական միաբանութիւն մը կազմել և արդէն սկզբնաւորեալ Որբանոցն ընդարձակել , առանձին կանոնագրութեան մը վրայ հիմնելով իրենց միաբանական ուխտը , որ չէ ուրիշ բան , եթէ ոչ ,

« 1 . Իրենց հայրենական կամ ընտանեկան ըս-

տացուածոց ազատ նուիրումն յիշեալ միաբանութեան :

« 2. Ազգատ , որը և անտէրունջ Հայ աղջիկներ որդեգրել և զանոնք դաստիարակել :

« 3. Միաբանելոց և որդեգրելոց ասեղնագործութեանց արդիւնքովն և բարեպաշտ ընտանեաց նպաստներովն՝ որը և անտէրունջ աղջկանց սնունդըն և ապագայն պատրաստել են :

« 4. Միաբանութեան ընդարձակուելուն չափովն խնամածութիւնն տարածել , հիւանդաց և կարօտելոց այցելութիւն և օգնութիւն ընել են :

« Ա՛րդ՝ ինչպէս ամէն անհատի , այնպէս և թաղ . Խորհրդոյս խիստ հաճելի երեւնալով սոյն Աստուածահաճոյ ձեռնարկութիւնը , յիշեալ բարեպաշտուհի Մայրապետն խրախուսելով և գովելով իւր բարենպատակ ջանասիրութեանն համար , սոյն Վկայագրովս կը յայտնեմք ամենեցուն թէ՛ յիշեալ Սրբուհի Մայրապետն վստահութեան արժանի և առաքինի անձ մ'է , և շատ տարիներէ ի վեր Գիւղիս մէջ բնակած լինելով՝ ամենուն յարգանացն ու ակնածութեանն արժանի եղած է իւր պարկեշտ ու առաքինի կենցաղովը , և կը ծանուցանեմք նաև թէ՛ սոյն բարենպատակ գործոյն համար հարկա՛ւ կարօացած նպաստն բարեպաշտ Հասարակութենէն խնդրած ատեն՝ կատարեալ վստահութեամբ բարեհաճին մատուցանել , ըստ որում թաղ . Խորհուրդս իւր պաշտպանութեան ներքև առած է յիշեալ Որբանոցն ,

և յատկապէս նոցա Հոգեւոր դաստիարակութիւնն ապահովելու համար , Ս . Եկեղեցւոյ Աւագերէց Արժ . Տ . Գէորգ Հայրը այցելու խնամատար կարգած է : Մաղթելով ամենազան յաջողութիւն և անընդհատ յարատեւութիւն յիշեալ Մայրապետին բարենպատակ ձեռնարկութեանը՝ ի հաստատութիւն վերոգրելոց ստորագրեալ կընքեցաք » :

Քարոզիչ Խասգիւղի

ՆԵՐՍԷՍ ԵՊԻՍ . ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Ի Գիմաց թաղ . Խորհրդոյ

Փ . ԱՏԵՆԱՊԱԻՐ

Փ . ԱՏԵՆԱՊԵՏ

ԱԼԻՔՍԱՆ ՕԶԱՆԵԱՆ

Ս . ՓԵՏՏԻՍԱԼՃԵԱՆ

Խասգիւղ կ . Պօլոյ 25 Օգոստ . 1866

Հաստատեմ և վաւերացուցանեմ զմայրապետական միաբանութիւն ի մէջ Ազգիս զկարգեալն յ'անուն փառաւոր Տօնի Ամենօրհնեալ Սբ . Աստուածածնի Կուսին Մարիամու երկց ամաց ընծայման , և մաղթեմ ի Տեառնէ զհաստատութիւն նորին և զտեւողութիւն ի փառս Սրբոյ Եկեղեցւոյ Քրիստոսի :

Պատրիարք կ . Պօլոյ

ՊՕՂՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍ .

Ի 3 Սեպտ . 1866 Ի կ . Պօլիս

Ի Պարբերն . Հայոց

Ահա այդ թուականին մարմին կ'առնու Սրբուհի Մայրապետի Հիմնարկութիւնն եւ օրուան աօնին առթիւ կը կոչուի .

Ո Ր Բ Ա Ն Ո Ց

ԵՐԻՅ ԱՄԱՅ ԸՆԾԱՅՄԱՆ ՍՐԲՈՅ ԿՈՒՍԻՆ

Ի ՏԱՆՍՐՆ

1866 Նոյ . 15

Սրբուհի Մայրապետ, սոյն Պատրիարքական յանձնարարականաւ կը դիմէ Ազգայնոց գթութեան : Իւր հրեշտակային համեստութիւնը, անսուտ անձնուիրութենէ շարժեալ իւր ազերսագին դիմումներն կը շարժեն, կը յուզեն ամենէն անզգայ սրտերն իսկ և իւր առաջ կը բացուին մեծատան եւ աղքատին դուռներ : Սրբուհի Մայրապետ, իւր Ազգայնոց կողմանէ գտած այս առաջին քաջալերութենէ խրախուսեալ՝ կը բազմապատկէ իւր ջանքերն ու անվհատ կը դիմէ իւր վեճմ'նպատակին :

Բայց ահա, ամէն ճշմարիտ արժանեաց ու մեծութեան անբաժան թշնամի նախանձուողին, իւր մեղամաղձոտ ու ջլատիչ վախիւններովն՝ կը փորձէ յուսակտուր ընել այս չքնաղ բարերարուհին : Խեղճ, տղէտ ու աղքատ Մայրապետ մը, կ'ըսէին, ինչպէ՞ս պիտի կարողանայ իւր ստանձնած ծանր բեռան ներքեւէն ելնել : Մի միայն հանդանակութեամբ ու կամաւոր նուէրներով կարելի՞ է այնպիսի հաստատութեան մը գոյութիւնն ապահովել՝ առանց հզօր ձեռաց ուղղակի աջակցութեան : Եւ զարմանալին այն էր որ, այդ տխուր մարգարէութիւնն ընողներն ա'յնպիսի մեծատուններ էին, որոնք կրնային նմանօրինակ մարդասիրական հաստատութեանց հիմնադիրներն ըլլալու փառօքն անմահանալ . . . : Բայց ո՞չ ապաքէն դրուած է թէ «Իւրեանք ոչ մտանեն, և որոց մտանենն, չտան թոյլ մտանել : »

Սրբուհի Մայրապետ, որ հաւատք ունէր իւր Ազգին բարի կամեցողութեան վրայ, չազդուիր երբէք այդ վհատեցուցիչ դիտողութիւններէ եւ ընդհակառակն՝ իբր ամենէն գործնական ու պերճախօս պատասխան այդ

յուետեաներուն, իւր առաջին հանդանակութեան արդիւնքէն՝ Ղալաթիոյ մէջ քարուկեր խանութ մը գնելով՝ զայն Որբանոցի իբր հաստատուն եկամուտ կը սահմանէ :

1870, Մայիս 2ին, Սրբուհի Մայրապետ իւր 20 որբուհիներովն շրջապատեալ՝ ի Գէհատ-Խանէ աղերսագիր մը կը մատուցանէ հանգուցեալ կայսեր՝ որ կը բարեհաճի 50 Օսմ. ոսկի պարգեւէ մը ի զատ, շնորհել նաև օրական 7 ¹/₂ հօխայ միս և 15 հօխայ հաց, թանկագին մի շնորհ զոր ցարդ վեհանձնօրէն կը պարգեւէ Առատագութ մեր վեհապետն Օգոս. ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏ-ԻԻԼ-ՀԱՄԻՏ ԽԱՆ՝ որ իրաւամբ սոյն մարդասիրական Հաստատութեան Անզուգական բարերարն է հանդիսացած և Որոյ արեւչատութեանն համար 40 որբուհիներ երախտագէտ սրտիւք շերմագին մաղթանքներ կ'ուղղեն առ Թագաւորն Յաւիտենից :

Վեհապետական սոյն անգին շնորհաց արժանանալէ, իւր որբուհեաց օրական անհրաժեշտ պիտոյքն երաշխաւորելէ յետոյ, Սըրբուհի Մայրապետի մտածման գլխաւոր ա-

ռարկայն կ'ըլլայ ընդարձակ տուն մը գնելով իւր որբուհիներն անդ փոխադրել՝ միանգամ ընդ միշտ ազատելու համար տունէ ի տուն թափառելու անպատեհութիւններէն և փրկուելու համար տան տէրանց անտանելի քմահաճոյքներէն :

Այդ միջոցին, 1871, ի Խասգիւղ Տաքէսեանց ընդարձակ եւ փառաւոր ապարանքն աճուրդի դրուած էր : Արդարեւ առիթն էր սքանչելի եւ ընարութիւնն աննման : Մայրապետ ինքն ալ առաջին օրէն կը մասնակցի աճուրդին և նոյն օրն իսկ 950 ոսկի կ'առաջարկէ, և աւելի գին տուող չգտնուելուն՝ իւր վրայ կը մնայ : Այս առթիւ Յարութիւն Աղա Քափամաճեան զարմացմամբ կը հարցնէ իրեն թէ՛ այդ գումարն պատրաստ ունի՞ . — « Թէեւ գրպանս 110 փարայ կայ միայն, կը պատասխանէ Սրբուհի Մայրապետ, սակայն հաւատքս Աստուծոյ և յոյսս պատուական Ազգիս առատաճեռութեան վրայ դրած եմ : » Եւ արդարեւ այս ճշմարտապէս հաւատացեալ Մեծ կինը Ութ ՕրՈւթն մէջ կը յաջողի 650 Օսմ. ոսկի հանգանակելով յանձնել տան տիրոջ, մնաց-

եալ 300 ոսկւոյն համար պարտամուրհակ մը կուտայ ու երկու ամսուան մէջ 350 ոսկի եւս ճար ճարակ ընելով՝ հարկ եղած նորոգութեանց ծախսելէ յետոյ, 1871 Մարտ 1ին, Սրբուհի Մայրապետ՝ առաքինի հոգիներու յատուկ անպատում ցնծութեամբ լի, իւր 23 որբուհիներովն հանդիսաւորապէս կը մտնէ Տաքէսեանց փառաւոր ապարանքն որ՝ յօրէ անտի կը կոչուի ԳԱԼՖԱՆԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅ:

Այս ծանր հոգէն եւս ազատելէ յետոյ, Սրբուհի Մայրապետ ձեռք կ'առնու իւր որբուհեաց մտաւոր ու բարոյական կրթութեան կենսական խնդիրը: Նախակրթական ծրագրի մը վրայ և կարող ուսուցչաց անձնուէր խումբի մ'աջակցութեամբ, ուշիմ որբուհիները կստանան խնամեալ մի կրթութիւն, որ կանոնաւորապէս կը շարունակուի ցարդ:

Սրբուհի Մայրապետ, իբր զաւակ ինքնօգնութեան և մանաւանդ իբր գործնական ոգւոյ տէր կին, իւր որբուհեաց խնամով կ'ուսուցանէ նաեւ կար, ձեւագիտութիւն, արդուկ, այլ եւ այլ ձեռագործներ, առանին տնտեսութեան ամենէն գործնական տարրերը և վերջապէս ամէն ինչ որ անհրաժեշտ է տան տիրուհւոյ մը, ընտանեաց բարի մօր մը համար:

Ահա Գալֆաեան Որբանոցն այս չքնաղ յատկութիւններով օժտեալ 180 որբ աղջիկներ պատասպարած է ցարդ: Ասոնցմէ 93ը՝ դաստիարակուելէ յետոյ՝ իրենց մօտաւոր ազգականաց յանձնուած, և շատերն ալ դաւառաց մէջ երկար տարիներ իբր վարժուհի պաշտօնավարելէ յետոյ՝ այսօր գրեթէ ամենքն ալ ամուսնանալով՝ պարկեշտ տանտիկիներ հանդիսացած են: Մնացեալներէն 2ը մեռած ու 37ը՝ Հաստատութեան ծախիւքն ամուսնացած են, իսկ այսօր Գալֆաեան Որբանոցը կը պատասպարէ 40 որբուհիներ՝ ամենամեծագոյն մասամբ դաւառացի և որոց հազիւ 3—4ը չընչին թոշակ մը կը վճարեն:

1871 Մայիս 1ին, Սրբուհի Մայրապետ կը մեկնի ի Ս. Էջմիածին, միւսօրհետեան հանդիսին ներկայ գտնուելու համար և այս առթիւ Ամեն. Խրիմեան Պատրիարք՝ հետեւեալ յանձնարարագիրը կուտայ նմա:

Պ Ա Տ Ճ Է Ն

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
Ի ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ

Թիւ 1700

Կ Ն Ի Ք
Հաստատութեան
ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ
Հայոց
Կ. ՊՈԼՍՈՑ

Վ Կ Ա Յ Ա Գ Ի Ր

« Սոյն վկայագիրը ընդունող բնիկ Գարթալցի Սրբուհի անուն Մայրապետն՝ ժրագլուխ և գո-

վութեան արժանի կին մ'է, որ Մայրաքաղաքիս - Սասգիւղ ըսուած թաղին մէջ գրեթէ եօթ տարի յաւաջ Որբանոց մի հաստատած է մի միայն իւր գործունեայ և անդուլ ջանիւք, բարեպաշտ աղբայրներէ կամաւոր նուէրք հաւաքելով՝ կարողացեր է յիշեալ Որբանոցը հիմնել և քսանի չափ անտէրունջ որբ մնացած ազգին զաւակները պատսպարելով պէտք եղած ուսումն և դաստիարակութիւնը տալով՝ վարժուհի և արժանաւոր մայրեր պատրաստել, զորս յիրաւի իբրև բուն ծնող և գորովասիրտ մայր՝ մի բնական գթով կը խնամէ ազգին որբ աղկուները:

« Այս անգամ յիշեալ Սրբուհի Մայրապետ վաճառելով Ս. Էջմիածին ուխտի գնալ, որոյ սոյն վկայագիրս տալ արժան համարեցինք, զի ուր և պատահի ի ճանապարհին, մեր Յարգոյ ազգայինք արժանի համարին զինքն հիւրընկալութեան, պատուոյ և մեծարանաց, և եթէ բարեպաշտ անձինք սոյն ժրջան կնոջ գովելի ձեռնարկութիւնը մարդասիրական նուիրատուութեամբ քաջալերեն, թո՛ղ վստահ լինին, որ Ազգին նուէրը հաւատարմապէս մի միայն յիշեալ Որբանոցին համար կը մատակարարուի խնամակալ Մայրապետին ձեռքով:

Պատրիարք Կ. Պօլսոյ

ՄԿՐՏԻՉ ԵՊԻՍ. ՎԱՐԱԳԱՅ ՎԱՆՈՒՑ

1871 Ապրիլ 25

Եգիպտացի բարերար իշխանուհի, հանգուցեալ Չէյնէպ Հանըմ, իւր պարբերական առատաձեռնութիւններէն ի զատ, 1872ին, , Գարթալի մէջ 150 սակի ծախսելով՝ յանուն Ուրբանոցի կոկիկ ամարանոց մը շինել կուտայ՝ այն գետնին վրայ զոր արդէն նուիրած էին Ազն. Ուսուէլ Տիկին Փիշմիշեան և վաճառական Խաչիկ էֆ. Ղազարոսեան: Յաջորդ տարին, Սըրբուհի Մայրապետ Նիկոմիդիոյ վիճակն կ'ուղեւորի հանդանակութեան համար, և այդ առթիւ Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս Վարժապետեան (յայնժամ առաջնորդ նոյն թեմին) կը յանձնէ նմա հետեւեալ յանձնարարականը:

Պ Ա. Տ Ճ Է Ն

« Յիսուսի Գրիստոսի ծառայ Ներսէս Արքեպ. և շնորհիւ Ս. Հոգւոյն վերատեսուէչ մեծի վիճակիս Նիկոմիդիոյ և Առաջնորդ Հաւատացեալոյ Հօտին ի նմա, ողջոյն սուրբ և օրհնութիւն Աստուածային, համայն բարեկրօն Քահանայից, ազնուասիրտ ժողովականաց և բարեպաշտ ժողովրդեան, Արանց և Կանանց, Մերոց և Տղայոց, Երիտասարդացն

և Երեսանաց, կալ մնալ ի շնորհս Ս. Հոգւոյն, անստերիւր կենօք և առաքինութեամբ և բարօրութեամբ ամաց կեցեալ յաշխարհի և հանդերձելոյ կենացն՝ լինել արժանաւոր և պսակացն Սրբոց և Երկնից Արքայութեան, Ամէն,

« Եղբարք հարազատք, Աստուածատէր սիրելիք: Տիեզերաց վրայ մահկանացուն վախճանը յաւիտենական երջանկութիւնն է, և մահկանացուն երկրի վրայ այդ երջանկութեան պատրաստելու գործովն միայն պիտի դառլի, ըստ ամենայնի առաքինութեամբ ապրելով յաշխարհի և բարեգործութենէ ամենեւին չ'դադրելով: Այսպէս, երբ հասարակաց կատարածի ժամը կը հնչէ, Առաքինին և Բարեգործը, իրենց լապտերին հետ, լի իւզով, անխոտոր դէպ յ'այն երջանկութիւնը կը դիմեն, որ յաւիտենական է և որ ամենուս վախճանն է:

« Ամէն օր, ամէն ժամ, ողորմութեան առիթներ չեն պակսիր մեզ համար, մին հաց չ'ունի՝ կը կշտացնենք զինքն, միւսն զգեստ չ'ունի՝ կը հագուեցնենք զանի, ուրիշ մը բանտի մէջ սեւ օրերով կանցունէ, կայցելենք իրեն, մէկ ուրիշն՝ անտէր, անտուն մնացեր է, կը պատասպաղինքը, կամ եթէ հիւանդութեան անկողնոյ մէջ, աչքերուն արտասուքն սրբող ձեռքեր չ'ունի՝ կերթանք կը մխիթարենք և թշուառին արտասուաց դառն կաթիլներն՝ մեր մխիթարա-

կան խօսքերովն կը մեղմենք: Ասոնք առիթներ են, զորս միշտ առձեռն ունինք, եթէ գթութեան և կարեկցութեան ալ սիրտ ունինք: Ահա մէկ ուրիշ շարժառիթ մ'ալ ձեր գթութեան և ողորմութեան, որ շարժառիթ ըլլալէ աւելի, մանաւանդ թէ՛ գթած ու ողորմած մայրերու ու քոյրերու գեղեցիկ օրինակ, չքնաղ ու հազուագիւտ տիպար մ'է:

« Սրբուհի Մայրապետն է այն, ձեր ողորմութեան այս շարժառիթն ու ողորմութեան և գրթութեան աննման տիպարն ու Համեստափայլ խաթունն մ'է այս, որ Պօլսոյ Խառգիւղի մէջ, տարիներ յառաջ գեղեցիկ և առաքինական մտածմունքով՝ իւր տունն Որբանոց շինած, անոք, անպատսպար թշուառ աղջիկներ՝ հոն ժողված, նոցա հաց, ջուր, լաթ պատրաստելէն վերջ, նոցա իւրաքանչիւրին կրթութեանն ու ուսման ճաշակ ունենալուն խնամ տարած, և այսօր մինչեւ ա՛յն աստիճան առնական քաջութեամբ գործած է, որ ահագին տուն մը՝ իւր գործունէութիւնովն գընած և այսօր շատ տեղեր ըրածին պէս, մեզ ևս կը դիմէ այն պատսպարեցոյ համար, որ որբ աղջիկներ են, որ հոն ըստ ամենայնի հոգացուելէն զատ, կ'ուսնին, կը կրթուին և ի ժամանակին այդ Համեստափայլ խաթունին ընտրութեամբ մայրեր կ'ըլլան խելացի ու առաքինի և բնականաբար վարժուհիներ ալ կը լինին կիրթ և ուսեալ:

Ասիկէ աւելի գերագոյն, փոքր ու առաքինական գործ ի՞նչ կրնայ ըլլալ: Անտէր, որբ աղջիկներ ժողվել, զանոնք մօրմէ մ'աւելի խնամել, թէ՛ նիւթապէս և թէ՛ բարոյապէս ալ խնամարկել և հուսկ ուրեմն մայրեր ու վարժուհիներ պատրաստել:

Ահա ասոնց համար է, որ այս անգամ ալ ձեզ կը դիմէ Համեստափայլ մահտեսի Սրբուհի Մայրապետ: Այժմ՝ բանալու էք ձեր սիրտն, բանալու էք ձեր քսակն, ձեր իւրաքանչիւրին նուէրն և ողորմութիւնը գիտնաք որ տուներ պիտի շինէ, գեղեցիկ ու կրթուած գերդաստաններ պիտի կազմէ, որբ աղջիկներու կեանքը պիտի բարուքէ, և Որբանոցի չքնաղ ու անզուգական Հիմնադիր Համեստափայլ խաթունին ալ՝ ջանից նոր պսակ մը պիտի ըլլայ: — Տուէ՛ք ձեր յօժարութեան նուէրներն, որով այն թշուառ պատսպարեալ որբեր կը մխիթարուին, նոցա խնամակալ համեստափայլ խաթունն նոր քաջալերութիւն կ'ստանայ, և կը յարատեւէ իւր աննման ձեռնարկութեանը մէջ, և դուք ալ այս ողորմութեանը շարժառիթը ձեռքէ չհանելով, յաւիտեանական երջանկութեան՝ մեր միակ վախճանին պատրաստուելու մէջ մէկ ուրիշ քայլ մ'ալ առած կ'ըլլաք:

Աստուած Ողորմութեան, զ'տուրս և զ'ողորմութիւնս ձեր հաճեալ ընկալցի, և զիտխարէնն առատապէս պարգեւեսցէ ձեզ. բարօրութեամբ

աստի կենացս փրկելով յ'ամենայն յ'երեւելի և յաներեւոյթ փորձութեանց և Արքայութեանն Երկնից արժանաւորս արասցէ զամենեւինդ ընդ ուրբսն, ամէն :

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ—ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՎԱՐՃԱՊԵՏԵԱՆ

1873 Մարտ 13
յ'Առաջնորդարանի Հայոց
Նիկովիդիոյ

1883ին, Սրբուհի Մայրապետ, երախտագիտական ուղերձով մը, նրբարուեստ գորգ մը կը մատուցանէ առ Օգոս. Սուլթանն Համիտ Կայսրն որ՝ ի նշան իւր Բարձր դոհունակութեան և յապացոյց սոյն մարգասիրական Հաստատութեան նկատմամբ իւր վեհապետական թանկագին հոգածութեանն, կը բարեհաճի 300 ոսկւոյ գումար մը շնորհել Մայրապետ, Կայսերական այս պարգեւին իբր յիշատակ, 120 ոսկւոյ քարուկիր խանութ մը կը գնէ ի Սիլահատար Աղա՝ յանուն Որբանոցի :

Սրբուհի Մայրապետ 1885 թուականին՝ կրկին անգամ արժանացած է Գթառատ վեհապետին շնորհաց, որ ատեն կը բարեհաճի ո՛չ միայն 50 ոսկւոյ նուէր մը եւս ընել, այլ եւ

կը հրամայէ Գալֆաեան Հաստատութեան սահմանեալ օրական հացն ու միսն՝ ուղղակի իւր Անձնական գանձէն տալ :

Յաջորդ տարին, 1886, Սրբուհի Մայրապետ Տ. Ներսէս Ս. Պատրիարքի խորհրդով եւ խմբագրութեամբ Վսեմ. Ստեփան փաշա Ասլանեանի՝ ի գիր կառնու իւր կտակն որ վաւերացեալ է Աղգ. բարձրագոյն իշխանութենէ և որոյ պատճէնն է հետեւեալը :

Կ Տ Ա Կ Ա Գ Ի Ր

Սրբուհւոյ Մայրապետի

ՆՇԱՆ — ԳԱՒԾԱՆԵԱՆ

1 8 8 6

Յ Ա Ն Ո Ւ Ն

Ա Մ Ե Ն Ա Կ Ա Ղ Ի Ն Ա Ս Տ Ո Ւ Ծ Ո Յ

Ես Սրբուհի Մայրապետ Նշան Գալֆաեան, Հայ Լուսաւորչականս, ծնեալ ի Գարթալ գեղը,

մերձ ի Կ. Պօլիս, 1822, առողջ մտօք եւ յօժար կամօք, դամ այսօր ի նաւակատիս փառաւոր տօնի Սրբոց Վարդանանց, 1886 Փետրվար 12/24, կարգադրել և գրել զայս կտակ, որով Լուսաւորչական Սուրբ Աթոռոյն հարազատ Ազգիս ընդհանրութեան նաւիրեմ որբ և անտէրունջ աղջիկ տղայոց պատասպարան և կրթարան Որբանոցն զոր յա, ջողեցայ հիմնել ի Կ. Պօլիս յ'ամի 1866, և օժտել և բարեկարգել՝ անհուն ոգորմութեամբն Աստուծոյ և շնորհիւ Վեհափառ Կայսերաց Մեծի Տէրութեանն Օսմանեան և սատարովք եւ նուէրովք բարեբարաց :

Տ Ո Ւ Ն Ո Ր Բ Ո Յ

Այս տուն որբոց՝ զոր Տաքէսեանց բարեյշխատակ գերբաստանէն գնեցի ինն հարիւր յիսուն Օսմանեան ոսկւոյ, Կ. Պօլսոյ Խասգիւղ արուարձանի Աղս-իւլ-Սէլամ թաղի Թիւրպէ փողոցի մէջ վեց թուահամարաւ, կառուցեալ է փայտաշէն, ունելով երկօտասան սենեակ և սրահ և մէկ քարաշէն բաղանիք, եւ շրջապատեալ պարտիզօք, ուր աղբիւր մը՝ հաստատեալ ի Տաքէսեան Տաքէս

Ամիրայէ՝ անոյշ եւ հոսանուտ ջուր մատակարարէ մշտնջենապէս :

Սոյն տան եւ պարտիզին գետին՝ չորս հազար հինգ հարիւր օսմանեան կանգուն տարածութեամբ՝ Սուլթան Պէյազիտի վագրֆէն է, որմէ առնուած է երկու կտոր կալուածագիր սէնէք, որոց օրինակներն ի հայ դրոշմեալ կը յարեմ Կտակադրոյս :

Սոյն կալուածագրերն յայտ առնեն թէ՛ Որբանոցս, Երամեան էպրու տիկնոջ անուան Ֆէրաղ եղած արձանագրուած է : Սակայն կալուածագրերն իմ քով են, եւ աւանդապահ Տիկինն վաւերական Մուրհակ տուած է Որբանոցն իւր ստացուածք չ'լինելուն ի հաստատութիւն, ինչպէս կը ցուցնէ օրինակը, որ ի վերջ Կտակադրոյս :

Իսկ անոյշ եւ մշտահոս ջուրը, որ Խասգիւղ Կէլիէլեանց մեծ տան առջևի անշէն գետնին ներքեւէն բղիսելով, ստորերկեայ ձամբով կուգայ մինչեւ յ'Որբանոց, սեպհականութիւն է Որբանոցիս, սակայն իր երկու կտոր սէնէքներն՝ որ ջրաբաշխ Պաշտօնէութեան կողմէն առնուած են, տան նախկին տէր՝ Տաքէսեան Դանիէլ Աղաին անուանն արձանագրեալ կը մնան, և սա՛ ինքնագիր վաւերական մուրհակաւ հաստատած է նոյն ջուրին Որբանոցի սեպհականութիւն լինելն, եւ սոցա սէնէքներուն եւ մուրհակի օրինակներն կտակիս կցելով հաղորդեմ Հայոց :

2. ԱՄՍԸՐՍՆՈՅ ՈՐԲՈՅ

Այս ամարանոց՝ միայարկ շէնք մ'է քարուկիր հինգ սենեակով եւ սրահով, զոր Գարթալ գեղի Սաղիյր Եօլ փողոցի մէջ կառուցանել յաջողեցայ, եւ որբ աղջկանց սեպհականելով Ազն. Մարիամ Յովակիմեան տիկնոջ անուան արձանագրել տուի: Տե՛ս ասոր ալ երկու կտոր սէնէքներն ի վերջ կտակագրոյս:

Սոյն ամարանոցի գետինը՝ նուէր է Ազնուափայլ Ուսուլ տիկնոջ Փիլմիշեան եւ վաճառական Սաչիկ Աղայի Ղազարոսեան: Իսկ շինութեանը մասնաւոր նպաստ եւ մեծ խնամք ըրած է ճարտարապետ Նիկողոս էֆէնտի Յովասափեան:

3. ԿԱԼՈՒԱԾԻ ՈՐԲՈՅ

Որբոց կալուածներն առ այժմ երկու են:

Մէկն է՝ կրպակ մը (մաղաղա), Ղալաթիա Մօմխանէ փողոցի մէջ, թիւ մէկ, զոր հանգանակութեամբ Ազգայնոց յաջողեցայ գնել երեք հարիւր Օսմանեան ոսկիի, եւ Որբանոցիս կալուած սեպհականեցի: Սորա միւլէ և կէտի՛. Քարամաճեան վսեմաշուք Յարութիւն էֆէնտիի անուան արձանագրեալ են, և երկու կտոր սէնէքներուն օրինակներն և աւանդապահի մուրհակի օրինակն կտակագրոյս վերջը կը հրատարակեմ:

Սոյն կրպակ առ այժմ երեք հազար զրուշ տարեկան հասոյթ կը բերէ Որբանոցիս:

Երկրորդն է կրպակ մը (խանութ) քարաշէն՝ 4. Պօլիս վալիտէ Սանի մէջ, վաթսուն և հինգ թուահամարաւ, զոր Քարամաճեան Մաքրիկ եւ Աննիկ Տիկնայք նուիրած են Որբանոցիս, և թեպէտ կալուածոցս երեք կտոր սէնէքներն բարեպաշտուհի նուիրատուաց անուան Գերալ եղած կը մնան, սակայն սոքա իբր աւանդապահ, մուրհակ տուած են նոյն կրպակի Որբանոցիս սեպհականութիւն լինելուն, որոյ օրինակն, ինչպէս նաեւ սէնէքներու օրինակներն, տե՛ս ի վերջ կտակագրոյս: Սոյն կրպակ առ այժմ հազար երեք հարիւր զրուշ տարեկան կը բերէ Որբանոցիս:

4. ԳՍՆՁ ՈՐԲՈՅ

Որբանոցս ունի առ այժմ.

Ա. Հարիւր Օսմ. Քօնսոլիսէ, նուէր Քարակէօզեան Երմօնիկ տիկնոջ, որ թէպէտ իր քով պահած է քօնսոլիտէներն, սակայն ամէն տարի Որբանոցիս կը վճարէ տարեկան շահը:

Բ. Հարիւր քօնսոլիտէ Օսմանեան, նուէր Մարիճա տիկնոջ Եազըճեան, որ ինձ յանձնած է քօնսոլիտներն:

Գ. Մէկ Բոււմէլի երկաթուղոյ բաժնետոմս,

Թիւ՝ ինն հարիւր եօթանասուն եւ ութ հազար երեք հարիւր իննըսուն և չորս :

Գ. Մէկ Պուքրէշ քաղաքի փոխառութեան տոմսակ, Թիւ՝ տասն եւ երկու, կարգ՝ երկու հազար ինն հարիւր իննսուն և եօթ :

5. ԹՈՇԱԿ ՈՐԲՈՑ

Որբանոցս ունի օրական տասն եւ հինգ հօխա հաց և եօթն ու կէս հօխա միս՝ թոշակ, զոր խմ և որբոցս աղերսագիրն ընդունելով Վեհափառ Սուլթանն՝ շնորհեց մշտնջենապէս, 1870 Մայիս 2ին, եւ զոր վայելեն որբուհիքս հանապազօր : Տե՛ս սոյն թօշակի պաշտօնական վկայագրին օրինակն ի վերջ Կտակագրոյս :

ԿԱՐԳ ԵՒ ԿԱՆՈՆ ՈՐԲԱՆՈՅԻ

Յօդուած 1. — Որբանոցը՝ Սուրբ Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան հովանաւորութեանը տակ գտնուող Հայոց որբուհեաց պատասխարան և կրթարան հաստատուած է եւ կը յանձանձի Որբասէր Ընկերուհեաց ձեռօք՝ ընդ վերատեսչութեամբ Որբանոցի Մօր :

Յօդ. 2. — Որբանոցի գոյլից և հասից տէր են և անոր խնամքն վայելելու իրաւունք ունին ա՛յն որբերն միայն, որ անդ ընդունուած են և պատս-

պարուած : Ասոնք կը կորուսանեն սոյն իրաւունքը երբ Որբանոցէ կը զատուին ամուսնութեամբ կամ այլու՝ որդեգրութեամբ և կամ այլու պաշտօնավարութեամբ :

Յօդ. 3. — Նոյնպէս Որբանոցի գոյլից և հասից տէր են որբերուն հետ՝ նոյն Որբասէր Ընկերուհիք որ զիրենք անոնց յանձանձանաց նուիրած են, և ձրիաբար կ'աշխատին որբոց խնամարկութեան՝ թէ՛ յ'Որբանոցի անդ եւ թէ՛ վերատեսուչ Մօր յանձնարարութեամբ՝ անկէ դուրս տեղ : Ասոնք ալ կը զրկուին սոյն իրաւունքէն՝ երբ կարտաքսուին և կամ կամովին կը զատուին Որբասիրաց ընկերութենէն :

Յօդ. 4. — Որբասիրաց ընկերութիւնը կը բաղկանայ Որբասէր Ընկերուհիներէ՝ որ Քոյր կը կոչուին, և որոց գլուխ է Որբանոցի Մայրը :

Յօդ. 5. — Որբասէր ընկեր և Քոյր կընդունուին այն ամէն Օրիորդք և այրի տիկնայք որք յօժարամիտ ինքզինքնին կը նուիրեն որբոց ձրիապէս խնամարկութեան, և կ'ուխտեն կատարեալ հնազանդութիւն կարգաց և կանոնաց Որբանոցի :

Յօդ. 6. — Որբասէր Ընկերուհի կընդունուին նաեւ յ'Որբանոցի պատասխարեալ որբերէն անոնք՝ որ հասակաւ քսան տարին լրացուցած և կրթութիւննին յառաջ տարած ըլլալով, իրենց վարքով ու բարքով արժանաւոր կը հանդիսանան Որբասէր Ընկերուհեաց կարգն անցնելու՝ առաջի վերատե-

տուչ Մօր եւ իւր խորհրդականաց : Ասոնք այն վայրկեանն Որբոց դասէն կ'ելլեն և Քոյր անունը կ'առնուն և միեւնոյն ուխտն կ'ընեն և միեւնոյն պաշտօն և պարտաւորութիւն կ'ստանան՝ ինչ որ դրսէն ընդունուած Քոյրերն :

Յօդ. 7. — Որբասէր Քոյք ազատ են իրենց ուխտը փոխել և ընկերութեան անդամակցութենէ բաժնուիլ, երբ և կամին : Բաւական է որ գէթ ամիս մը յառաջ իրենց դիտաւորութիւնը գրով յայտնեն Որբանոցի Մօր : Իսկ եթէ այս պայմանէն զանց առնեն, և զանխլարար կամ բացարձակապէս ձգեն երթան Որբանոցէն, այնպիսիք արտաքսեալ կը համարուին ընկերութենէն, և այնպէս կը հրատարակուին Վերատեսուչ Մօր կողմէն :

Յօդ. 8. — Այն Ընկերուհիք որ իրենց ուխտը դրժեցով անհնազանդութիւն կ'ընեն կարգաց և կանոնաց Որբանոցի, երկիցս և երկիցս խրատուելէն ետքը եթէ յ'ուղղութիւն չիգան, ինչպէս նաեւ անոնք որ անկարգութեամբ վարուց՝ Հաստատութեան պատուոյն արատ կը բերեն եւ յետ յորդորանաց չ'են զգաստանար, Որբասիրաց ընկերութենէն կ'արտաքսուին՝ Մօր և իւր խորհրդականաց որսւմամբը :

Յօդ. 9. — Որբանոցի Մայրը գլուխ է Որբասիրաց ընկերութեան, Մայր Որբոց և Վերատեսուչ Որբանոցի :

Յօդ. 10. — Որբանոցի Մօր պաշտօնը ց'կեանս կը տեւէ, նա'եւ եթէ հիւանդութեան կամ ծերութեան պատճառաւ անկարող ըլլայ իր պաշտօնը վարելու : Սոյնպիսի պարագայից մէջ ընկերուհեաց ընդհանուր ժողովոյ առաջարկութեամբ Տեղակալ մը կ'որոշուի Ընկերուհեաց մէջէն, եւ նա կը վարէ Մօր պաշտօնը յանուն նորա և մինչեւ ցմահ նորին :

Յօդ. 11. — Սակայն եթէ Որբանոցի Մայրն անհաւատարիմ գտնուի իւր կոչման և ուխտին, և վարքով կամ գործով բարոյապէս կամ նիւթապէս ֆլասս պատճառէ Որբանոցի, ամբաստանութեան ներքեւ կ'ընկնի : Ամբաստանութիւնը Որբանոցի խոստովանաւոր միջոցաւ առ Պատրիարք կոստանդնուպօլսոյ կ'ուղղուի եւ անոր միջոցաւ կը քննուի, և եթէ ամբաստանեալն ինքզինք չը կրնայ արդարացնել և միանգամ և երկիցս խրատուելէն ետքը՝ դարձեալ յ'ուղղութիւն չի գայ, պաշտօնէն կը ձգուի Պատրիարքի ձեռօք :

Յօդ. 12. — Որ եւ է պատճառաւ Որբանոցի Մօր տեղը թափուր մնացած ժամանակ՝ խորհրդական երեք ընկերուհիք անոր պաշտօնը առժամանակեայ ձեռք կ'առնուն, եւ յաջորդին ընտրութեան համար վաղվաղակի Ընդհանուր ժողով կը կազմեն Որբասէր ընկերուհիներէն : Սոյն ժողովին գործողութիւնք վաւերական համարուելու համար, պէտք է անդ ներկայ գտնուին Որբասէր

Քոյրերուն մեծագոյն մասն, առ նուազն կէսէն մէկ աւելին: Որբանոցի խոստովանահայրն Նախագահ կը բազմի սոյն գումարման, ուր նախ Որբանոցի Հիմնադրին կտակը հրապարակաւ կը կարդացուի և ապա իւրաքանչիւր Ընկերուհի առանձինն քուէթղթի մը վրայ գաղտնապէս կը գրէ Որբանոցի Մօր պաշտօնին ըստ իւր խղճի ամենէն արժանաւոր ընկերուհւոյ անունը, և քուէթուղթը ծալելով կը ձգէ Քուէտուփին մէջ, որ կանխաւ պարսպ ըլլալն հրապարակաւ ստուգուած և կընքուած մնայ յ'ատենի անդ՝ առաջի Նախագահ Քահանային: Քուէարկութիւնը լմնալէն ետքը Քուէհամար կ'ըլլայ յատենի ժողովոյ և ցուցակի մը մէջ կ'արձանագրուին բոլոր քուէ առնող ընկերուհեաց անունները՝ քուէից առաւելութեան կարգաւ: Սոյն ցուցակը կ'ստորագրեն բոլոր ժողովականք եւ նախագահ Քահանային, ինչպէս նաեւ Քուէարկութեան բոլոր գործողութեանց ատենագրութիւնը և Նախագահ Քահանայն զանոնք կը ներկայացնէ Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարքին: Պատրիարքը յիշեալ ներկայացեալ ցուցակէն իւրաքանչիւր ընկերուհւոյ իր ընկերաց քով ունեցած վարկն և վստահութեան աստիճանըն հասկնալով, և քուէ ստացող Քոյրերուն ամէն մէկին արժանիքն առանձինն ստուգելով, վերջապէս երեք աւուր մէջ կ'ընտրէ առաւելագոյն քուէ ստացողաց մէջէն ամենէն արժանաւորը՝

Մայր Որբոց եւ Վերատեսուչ Որբանոցի և կոնգրակաւ կը ծանուցանէ զ'ընտրութիւն նորա Որբասէր Ընկերուհեաց և Ազգին:

Յօդ. 13. — Որբանոցի նորընտիր Մայրը իւր պաշտօնին սկսելէ յառաջ՝ յատենի ժողովոյ Ընկերուհեաց՝ հանդիսաւոր ուխ կ'ընէ՝ հաւատարիմ իր կոչման, Մայր ճշմարիտ ըլլալ որբոց, անոնց իրաւանց պատկառ կալ, և Որբանոցի կանոնաց ճշգիւ հսկելով, իր վարուք եւ բարուք օրինակ բարի հանդիսանալ ամենուն:

Յօդ. 14. — Որբանոցի Մօր պաշտօնն է Որբանոցի Վերատեսուցութիւնը, Նա կ'ընդունի Որբասէր Ընկերութեան անդամ՝ ըլլալ փափաքող Քոյրերը, եւ անոնց ամէն մէկուն պաշտօնն ու պարտաւորութիւնները կը սահմանէ:

Նա կ'ընդունի յ'Որբանոց պատասպարիլ ուզող որբերը, և անոնց խնամատարութեան եւ դաստիարակութեան համար պէտք եղած պաշտօնակալները կ'ընտրէ և վարձքերնին կը սահմանէ:

Յօդ. 15. — Որբանոցի բոլոր հասոյթք եւ նուէրք Մօր ձեռքն կը յանձնուին և նա կը հրամայէ ամէն ծախսոց համար պէտք եղած ելքը:

Յօդ. 16. — Մայրը կը հսկէ Որբասէր Ընկերուհեաց իւրաքանչիւրին պաշտօնի ըստ օրինի կատարման: Պակասութեան մէջ գտնուողները կը խրատէ, և յետ երկից և երկցս յորդորանաց՝ անուզողս գտնուողները կ'արտաքսէ ընկերութենէն:

Յօդ. 17. — Մայրը խնամք կը տանի եւ կը հսկէ պատասպարեալ որբաց զաստիարակութեան և ուսմանց և ձեռագործական արուեստից մէջ յառաջադէմ զարգացման հոգ կը տանի, և ամէն մէկուն ապագայն յարգարեւով, ամուսնութեամբ կամ այլում որդեգրութեամբ կամ պաշտօնակալութեամբ և կամ Որբասէր Ընկերուհեաց կարգն անցունելով, որբոց դասը հետզհետէ թեթեւցունելու, եւ նորեկ որբոց տեղ պատրաստելու ջանք կ'ընէ:

Յօդ. 18. — Մայրը՝ իր պաշտօնն դիւրութեամբ կատարելու համար՝ Որբասէր Ընկերուհեաց մէջէն երեք անձիք կ'ընտրէ իրեն խորհրդակից օգնական, և անոնց հետ մեկտեղ Որբանոցի Վարչական Խորհուրդ կազմելով, ամենայն ինչ խորհրդակցութեամբ կը անօրինէ: Սոյն երեք ընկերուհիք, Մօր խորհրդակից-օգնականութիւն ընելէն զատ, մասնաւոր պաշտօն կը վարեն, մէկը՝ Մօր փոխանորդութիւն ընելով, անոր բացակայութեան ժամանակ, երկրորդը՝ Գանձապետութիւն Որբանոցի, և երրորդը՝ Գրագրութիւն Որբանոցի Վարչութեան: Ասոնց ամենուն պաշտօնը երկու տարի կը տեւէ, սակայն վերընտրելի են, և միշտ ազատ պաշտօնէ հրաժարելու:

Յօդ. 19. — Մայրը ամէն տարեգլուխ Որբանոցի հաշիւներն Վարչական Խորհրդով կարգադրելով, թէ անցեալին Հաշուեցոյցը, և թէ՛ նոր

տարւոյ ծախուց Հաշուեկշիւը կը պատրաստէ և բացատրիչ տեղեկագրով մը հանդերձ՝ կ'ուղղէ առ Պատրիարք Կոստանդնուպօլսոյ:

Յօդ. 20. — Մայրը յիշեալ Հաշուեկշիւոյն վրայ Պատրիարքի կողմէն ընդունած հրամանին համեմատ, Որբանոցի տարեկան ծախքը կը հոգայ, Հաստատութեան հասից չափովը որբեր խնամելու պայմանաւ, բացին պարտք ընելէ կ'զգուշանայ, և օր տուր Որբանոցի հասոյթն առատացունելու ամէն ջանք ի գործ կը դնէ:

Յօդ. 21. — Եթէ հարկը պահանջէ որ Որբանոցը, տարուան մէջ Հաշուեկշիւոյն նախատեսութենէն վրիպած արտաքոյ կարգի ծախք մ'ընել պարտաւորի, Մայրը՝ Վարչական Խորհրդոյ որոշմամբ՝ իշխանութիւն ունի նոյն ծախքը անօրինել, եթէ երկու հազար զրո՛ւշն աւելի չ'է: Իսկ այն գումարէն աւելի ծախուց համար մասնաւոր Տեղեկագրով մը հրաման կը լսնդրէ Պատրիարքէն:

Յօդ. 22. — Որբանոցի շէնքին և կալուածական ստացուածոց և ամենայն ընչից եւ կարասեաց մանրամասն ցուցակը ընդհանուր տումարի մը մէջ կարձանագրուի: Սոյն Տումարը՝ հանդերձ կալուածական և պաշտօնական գրովք (սէնէք, հէօնէք, ֆէրման եւն) արկեղ մը մէջ կը փակուի, և բանալին Մօր քով, բայց կ'ըստինքի վերայ խորհրդակիցաց կնքովք կը կնքուի:

30դ. 23. — Որբանոցի պատասպարեալ Որբուհիք՝ Որբանոցի մէջ կը դաստիարակուին և կ'ուսանին ,

Ա. — Հայերէն ընթերցանութիւն , գիր եւ ֆերականութիւն :

Բ. — Քրիստոնէական վարդապետութիւն :

Գ. — Պատմութիւն Սրբազան , Ազգային եւ Ընդհանուր :

Դ. — Համարողութիւնք , թուաբանութիւն և Երկրաչափական մանր գիտելիք :

Ե. — Գեղագրութիւն , գծագրութիւն եւ Նկարչութեան վարժութիւն :

Զ. — Աշխարհագրութիւն :

Է. — Երգեցողութիւն ընդհանուր ,

Ը. — Զեռագործական արուեստք :

30դ. 24. — Վերոյիշեալ ուսմունք և արուեստք անհրաժեշտ ուսանելիք են ամէն որբոց : Իսկ զարգացելոց՝ Օտար լեզու և դաշնակ ալ կրնայ դաս տրուիլ , եթէ Որբանոցի հասքը բաւեն անոնց ծախքն ալ հոգալու :

30դ. 25. — Որբանոցի վարժարանը՝ տառասպարեալ որբոց յատուկ է , դրսէն աշակերտ չ'ընդուիր ո՛չ գիշերօթիկ և ո՛չ ցերեկուան համար :

30դ. 26. — Որբոց խնամատարութեան եւ դաստիարակութեան պէտք եղած բոլոր պաշտօնակալներն՝ ինչպէս են տնտես , խոհարար , լուս-

ցարար , սպասուհի , կառավարիչ , դաստիարակ , դասատու և ըն , Որբասէր Ընկերուհեաց մէջէն կ'ընտրուին : Եւ եթէ ասոնցմէ յարմար անձինք չգտնուին , դրսէն ալ կրնան առնուիլ , բայց երբէք երիտասարդ մարդիկ չ'ընտրուելու պայմանաւ և կանայք նախադաս համարուելով միշտ արանց :

Ասոնք են աւասիկ տասնամեայ վաստակոցս արդիւնքը զոր Տէր օրհնեց , և արժանի ըրաւ զիս այսօր նուիրել Հայոց :

Խնդրեմ յ'Աստուծոյ շնորհել ինձ տակաւին վաստակիլ Որբանոցիս համար , որոյ յառաջիմութեան նուիրած եմ կեանքս մինչեւ ց'յետին վայրկեան : Եւ խնդրեմ ամենէն որ յետ իմ մահուան , Որբանոցիս դրութիւնն ամբողջօրս պահելով , նախաձախնդիր ըլլան անոր օր քան զօր պայծառանալուն :

Մասնաւորապէս սոյն կտակաւ կամիմ և խնդրեմ որ՝ 1. Որբանոցս երբէք ուրիշ որ ե է Հայ Ազգ. Հաստատութեան հետ չը միացուի , այլ միշտ անկախ մնայ և ինքնուրոյն կառավարուի հաստատեալ կանոնաց համեմատ :

2. — Որբանոցիս կալուածներն , եկամուտներն և հասոյթներն անկորուստ պահուին , եւ օրաուր զարգանալուն ամէն ջանք ի գործ դրուի եւ ամենայն ինչ վստահելի Հայոց անուան արձանագրելով պաշտօնապէս , որբոց ապագայն ապահովելու մեծ խնամք տարուի :

3. Որբանոցիս վարչութիւնը միշտ Որբասէր Ընկերութեանց ձեռքը մնայ, և Մայր որբոց միշտ անոնց մէջէն ընտրուի: Մակայն Ազգն հսկող Ըլլայ Որբանոցի կանոնաւորապէս խնամարկութեան և նախանձախնդիր կանոնաց ճշդիւ գործադրութեան, որոց ուսումնական և անասական տրամադրութիւնք միայն ժամանակին ներգաշնակութեամբ կատարելագործուին՝ Որբասիրաց ընկերութեան և կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքի համահաճութեամբ: սակայն հիմունքն անխախտ մնան և սկզբունքն՝ անփոփոխ:

Հաճեսցի՛ Տէր օրհնել Հաստատութեանս վատակաւորներն մինչեւ ց'վախճան ժամանակի: Եւ արգելուլ այն ամէն դիտաւորութեանց կատարումն, որ չարակամութեան և անխոհեմութեան արդիւնք լինելով՝ կրնան հիմն ի վեր տապալել խղճալի որբոց միակ պատասպարան և կրթարանս, զոր Աստուածային կամաց. Աստուածածնի պաշտպանութեան յանձնելով կ'ստորագրեմ:

ՍՐՐՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏ
ՆՇԱՆ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

1876 Փետրվար 12 ԵՂ. օր վարդանանց զօրավարաց:

Ստորագրեալքս յայտ առնեմք թէ՛ սոյն ստորագրութիւնը Սրբուհի Մայրապետի Նշան Գալ:

Ֆայեանցի ձեռագիրն է, զոր յատենի Թաղական Խորհրդոյս ինքնայօժար դրաւ կտակագրոյս ներքեւը, քաջ գիտելով սորին պարունակութիւնքը և բացարձակապէս յայտնելով նաեւ բանիւ բերանոյ թէ՛ 1866 թուոյն՝ Թաղիս մէջ հիմնած Որբանոցը, զոր տանամեայ աշխատութեամբ յաջողեցաւ օժտել եւ բարեկարգել, յօժարութեամբ սրտի կը նուիրէ Լուսաւորչական Հոյ ընդհանրութեան, մնալով ինքն Մայր որբոց եւ վերատեսուչ Որբանոցի մինչեւ ցմահ:

Փետրվր. 12, 1876   Ի դիմաց Թաղական Խորհրդոյ
Թաղ. Խորհրդարան   Ատենադպիր   Ատենապետ

Ի Խառնիւղ կ. Պօլսոյ   Յ. ՍԻԻՆԿԻԻՃԵԱՆ   Ս. ԱՐԱՊԵՏԱՆ
(ԿՆԻՔ)

Որբանոցի Խոստովանախոյր

ԳԷՈՐԳ ԲԱՀԱՆԱՅ ԱՐԹՐՈՒՆԻ

Ազգային վարչութեան Տնտեսական Խորհուրդը ներկայ կտակագիրս քննելով՝ օրինաւոր կը դատէ և կը վաւերացնէ զայն:

10 Մարտ 1876   Ի դիմաց Տնտեսական Խորհրդոյ
Ի Պատրքրնի Հայոց   Ատենադպիր   Ատենապետ

կ. Պօլիս   Մ. ԱԼԷԿՍԱՆԵԱՆ   Գ. ՍԷՐՈՒՅԻՆԵԱՆ
(ԿՆԻՔ)

Ներկայ կտակագիրս ըստ վկայութեան Ազգային Տնտեսական Խորհրդոյ օրինաւոր դատելով՝ կը հաստատեմք և կը վաւերացնեմք, եւ պաշտօնական կնիքք և ստորագրութիւնք որք ի սմին, մին Դիւանատան Պատրիարքարանի, երկրորդը Խառնակ թաղ. Խորհրդոյ և երրորդ՝ օրինակն կտակարար Արքունի Մայրապետի յանձնուելու պայմանաւ, որոյ ի հաստատութեան կ'ստորագրեմք և կը վաւերացնեմք կնքով Ազգային Պատրիարքարանիս յանթերի գործադրութիւն:

Պ. Կ. ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍ

18 Մարտ 1876

Ի Պատրքրնի. Հայոց

Կ. Պոլիս

Արքունի Մայրապետ սոյն կտակին մէկ օրինակը կ'ուղարկէ առ Տ. Տ. Գէորգ Դ. Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսն՝ որմէ կընդունի օրհնութեան հետեւեալ կոնդակը: . . .

ԳԷՈՐԳ ԾԱՌԱՅ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ԱՆՀԱՍՆԵԼԻ ԿԱՄՕՔԵՍԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՎԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ և Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Մայրագոյն Պատրիարք Համազասկան Նախամեծար Աթոռոյ Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Արքայ Կաթողիկէ ԷՋՄԻԱԾՆԻ, Բարեպաշտուհի Արքունի Տիկնոջ Գալֆայեան Մայ-

րնապետի Մարիամեան Որբանոցին Հայոց Խառնակը, Ողջոյն և Հայրապետական օրհնութիւն:

Ընթերցաք զգիր բարեպաշտութեանդ որ առ մեզ հանդերձ տպագրեալ օրինակաւ կտակագրին արարելոյ ձեօք բարեյօծար կամօք և քրիստոնէական ջերմեանդութեամբ, որով զհիմնեալն դեռ եւս յամին 1866 ձերով առաքինական ջանիւք զՈրբանոց աղջկանց, նուիրէք ի սեպհակաճութիւն ընդհանուր Հայոց եղելոյ ընդ Հայրապետական իշխանութեամբ Լուսաւորչական Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի. Որոյ հարազատ և հաւատարիմ աղախին զանձն ձեր հանդիսացուցանէք դովին Աստուածահաճոյ նուիրաբերութեամբ:

Ուրախ եմք մեք՝ զի ընդ ձեռն Որբանոցին այնորիկ կրկին ծառայութիւնս մատուցեալ համարեցաք Ազգին. մի՛ զի հիմնարկութեամբ նորին, նախ առաջին ձեօք յարդարեցաւ վայելուչ պատասպարան և կրթարան որբ աղջկանց Ազգիս այդր ի կոստանդնուպօլիս, և միւս եւս, զի հեռատես խորհրդով և տնօրէնութեամբ ձերով ո՛չ միայն յապահովի կացուցաւ ապագայ գոյութիւն նորին, այլ ընդարձակագոյն եւս բացաւ ասպարէզ յընդլայնումն եւ ի կատարելագործութիւն ներքին եւ արտաքին պայմանաց յառաջըլիմութեան նորին շնորհիւ Ազգիս որոյ գերագոյն խնամակալութեան այդչափ սիրով եւ բարեմտութեամբ արարիք զայն ապաստան:

Այնպէս իմն թուի մեզ՝ զի արդէն իսկ ոչ սա-

կաւ մխիթարութիւն է բարեպաշտութեանդ համոզումն մտաց ընդ ապագայ յարատեւութիւն առ ի Ձէնջ հիմնեալ գեղեցիկ և անդրանիկ Հաստատութեան, որոյ կանոնադրութիւնք ի մասին ներքին կառավարութեան արձանագրեալք ի Կտակագրի անդ՝ լաւ եւս ի յայտ ածեն զիմաստութիւն եւ զվեհանձնութիւն խորհրդոց՝ զորս ակն ունիմք լիովին յաջողեալ տեսանել ընդ խնամով եռանդալից փութոյ Մայրապետութեան ձերոյ յօրինակ բարի և ի յորդոր ապագայ կառավարչաց նորին և այլոց ազդելոյ զնախանձ ի հաստատել զնոյնալիս Որբանոցս :

Ոչինչ անտեղեակ պարտիք լինել և մեծ ի այնմ հոգեւոր մխիթարութեան, որ պատրաստեալն է ի հանդերձեալ կեանս՝ ողորմած և բարեգործացն գասուց առ հասարակ, մանաւանդ որոց անխնամ մանկաւոյն կարկառեցին զկերակուր անանցական՝ զոյգ ընդ նիւթականին առատածեռութեան, զորոց երկոցունց և զքրիստոնէավայել կատարումն յանձին բերելով՝ ապաքէն արժանի էք տէրունական բազմաբաղձ երանութեանց, զորս վերակոչելով ի ձեր վերայ յանհուն գթութեանց մարդասէր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի և Սրբուհւոյ անարատի Մօր նորին և մշտնջենաւոր Կուսի, յորոց անուն և ի պաշտպանութիւն նուիրեալ էք զՈրբանոցն զայն Ազգային ընդ նմին զՀայրապետականն շնորհեմք ձեզ եւ համօրէն բարեգործ ան-

ձանց այնր Որբանոցին զառատածիր օրհնութիւն՝ յանձն առնելով զամենեսեանսդ յանպակաս խնամս մերնախնամ Տեսչութեան :

ԳԷՈՐԳ Գ.

ԿՒՅՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

143 թիւ

ՏՅԲԳ. Մայիսի 1876 ամի.

Ըստ Տումարիս 12 Յիլի-

Ի Ս. Էջմիածին

1886էն մինչեւ 1889 զՍրբուհի Մայրապետ կը տեսնեմք միեւնոյն անխոնջ գործունէութեան և անվհատ յարատեւութեան մէջ՝ յօգուտ և ի զարգացումն իւր Հաստատութեան :

Գալֆաեան Որբանոցը տարեկան 7—800 ոսկւոյ անհրաժեշտ ծախք ունէր, զոր Սրբուհի Մայրապետ կը հոգար հանդանութեամբ, իւր սրբուհեաց ձեռագործներուն վաճառմամբ, կառավարական մնայուն նպաստով և այն կալուածոց եկամուտով զորս խնայողութեամբ քիչ քիչ շինել աուած և կամ գնած էր : Իւր ճարտար եւ իմաստուն մատակարարութեան ամենէն շօշափելի եւ գործնական ապացոյցը կարելի չէ՞ նկատել իբր 3000 ոսկւոյ արժո-

ղութեամբ շարժուն եւ անշարժ այն ստացուածքն զորս Սրբուհի Մայրապետ թողած է Ազգին: Սակայն այս Մեծ կնոջ մտածման ամենէն գլխաւոր առարկայն, զինքն ի ներքուստ մաշեցնող խնդիրը՝ իւր Հաստատութեան ապագային, նորա բարոյական ու նիւթական գոյութիւնը հաստատուն հիմանց վրայ խարսխելու աւագ խնդիրն էր: Եւ Սրբուհի Մայրապետ իւր այս գերագոյն նպատակին հասնելու համար՝ գիշերը ցորեկին խառնած, անդուլ և անվատ աշխատեցաւ, տգնեցաւ ոգի ի բռին և ի գործ դնելով այն ամէն միջոցներն որք կարելի էին մարդկօրէն:

Անոնք որ՝ առանց ճանաչելու, Մայրաքաղաքիս մէջ տեսած էին շնորհալի կին մը, քողը դլուխը, պայուսակն ի ձեռին, ամառը՝ հրակէզ արեւուն տակ քրտնաթոր, ձմեռը՝ սաստկաշունչ քամիին առջեւ ցրտասարսուռ, կորամէջ ու շնչասպառ, գիւղէ ի գիւղ, գուռնէ ի գուռ դեգերիլն, նա ինքն ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏՆ էր, որ իւր որբուհեաց համար օգնութիւն կը խնդրէր թախանձագին: Իւր ա-

նարուեստ ու ինքնաբուղիս պերճախօսութեան առաջ՝ կը կակղանան կոշտացեալ սիրտերն իսկ և կը բացուին ամենէն ամրակապ քսակներ:

Բայց խոստովանինք նաեւ թէ իբր քառորդ դարու իւր անձնուէր գործունէութեան շրջանին մէջ ի՞նչ հալածանք ու նախատինքներ կրած, ո՞րքան ջլատիչ հեգնութեանց ենթակայ եղած է այս պատուական կինը: Եղան իսկ այնպիսիներ որք երեսն ի վեր պօռացին անպատկա՞ռ — « է՛, ի՞նչ կայ եղեր, ըրածդ խեր մը չէ՛ եա, քու շահուդ համար կաշխատիս կոր »: Իբրեւ թէ՛ Սրբուհի Մայրապետ իւր տիպար գործունէութեամբ եւ ունեցած հազուագիւտ արհեստովն՝ անկարող եղած ըլլար ո՛չ միայն իւր հացագինը ճարել, այլ եւ խնամել մէկէ աւելի ընտանիքներ: Այո՛. շատ զրկանքներ կրեց, շատ փարթամ տուններէ տարամերժուեցաւ անարգաբար, իւր գթառատ սիրան բազում անգամ արիւնեցաւ թունաւոր սլաքներէ եւ . . . . . մինչեւ անգամ, որ մ՛ալ ԱՊՏԱԿԵՑՄԱԻ շարաշար: Սրբուհի

Մայրապետ՝ աւետարանական հեղութեամբ մը՝ այդ ամբարիշտ հարուածն իջեցնողին կըսէ, Շնորհակալ եմ, էֆէնտի, այս ասպտակը իմ բաժինս է, հապա խեղճ որբերո՞ւս ինչ տանիմ։ » —

Եւ արդարեւ իւր սիրական որբոց բարւոյն համար, անտրտունջ և սիրայօժար՝ առաջին օրէն իսկ պատրաստ ու յանձնառու եղած էր մարդկային այս ամէն տգեղութեանց։ Նմանօրինակ տխուր պարագաներու առթիւ՝ երբ միամտաբար կը փորձէի մխիթարական մէկ երկու բառ ուղղել, քանի՛ քանի՛ անգամներ լսած եմ իւր բերնէն սա խօսքն՝ « Տղաս, մարդկային փրկութեանն համար իւր արիւնը թափող Քրիստոսի անգամ դլուխն փուշէ պըսակ դրին, ալ ինձի պէս ողորմելիին խօսքը կըլլայ։ »

Եւ ինչ որ զարմանալի է. հոգեկան տաղնապի և կամ նիւթական դժուարին խնդրոյ մ'առթիւ մտատանջ գտնուած պահուն էր մանաւանդ՝ որ այս Մեծ կիներ ամէն ժամանակէ աւելի զուարթ եւ ժպտուն կերպա-

րան մը կառնուր։ Գործոյս սկիզբը դրուած իւր կենդանագիրը՝ իւր Հաստատութեան համար մահու եւ կենաց կնճռոտ խնդրով մը մտահոգ մէկ վայրկեանը կը ներկայացնէ։ Եւ դիտեցէք թէ իւր հրավառ աչերն ու արիական հոգւոյ մ'այդ վեմ պատկեր՝ արհամարհանք մը չե՞ն բաղդին ամէն ձախողուածոց նկատմամբ։

Սակայն վերջապէս՝ քսան և չորս տարիներու մարմնաւոր ու հոգեկան տագնապներէ, իւր տեսակին մէջ ա՛յնքան հազուադէպ անձնագոհութենէ ու չարչարանքներէ յետոյ ա՛յլ եւս վաստակաբեկ և հիւժեալ, Սրբուհի Մայրապետ, անողոք ախտի մը ճիրաններուն մատնուած, 1889 Սեպ. ամսոյ մէջ անկողին կ'իյնայ։

Իւր հիւանդութիւնն էր շաքարախտ (Diabète) որ զինքն ինն ամիս անկողնոյ մէջ քամեց(1)։

(1) Զարմանալի զուգադիպութեամբ մը՝ Գալ-Փաեան Որբանոցի Հիմնադրուհին ու այդ Հաստատութեան գաղափարն յղացող ու քաջալերող

Մհ, տեսնելու արժանի բան էր այդ միջոցին զՄայրապետ, այն արի կիներ, մարմնաւորեալ այն գործունէութիւնը, երկաթէ վանդակի մը մէջ շղթայուած առիւծի մը յուսահատական պատկերը կը ներկայացնէր:

Իւր հիւանդութեան գոյժը իսկոյն տարածուելով Մայրաքաղաքիս ամէն կողմերն, վեհ հոգիներ յօգնութիւն փութացին այս առաքինի կնոջ եւ ամէն կողմէ սկսան հանդանակութեան: Մամնաւորապէս «Արեւելք» եւ Ազնուափայլ Տիկնայք՝ Սրբուհի Տիւտար փաշա, Տիկին Գալիանէ Արսլանեան, Տիկին Մաքրիկ Խ. Օտեան Տիկին Սօֆի Սըվաճեան եւլն:

Զինքը անձնուիրաբար դարմանող բժիշկներն էին Վսեմ. Ստեփան փաշա Արսլանեան, Վսեմ. Տիգրան փաշա Փէշտիմալճի. Տօքթ. Տիրան էֆ. Գափամաճի. Տօքթ. Տէքօսիօ, Տօքթ. Արսլան եւլն:

Ուխտատեղի մը դարձած էր Գալֆաեան

երկււ մեծ եկեղեցականներն՝ հոգեւոյս Տ. Ներսէս Վարժապետեան եւ Շահնազարեանց կարապետ վարդապետ՝ երեքն ալ շաքարախոտէ մեռած են:

Որբանոցն՝ ուր եկեղեցական ու աշխարհական դասէ ականաւոր անձնաւորութիւնք գունդագունդ կը դիմէին՝ իրենց յարգանաց և սքանչացման վերջին հաւաստիքը մատուցանելու այս մեծագործ կնոջ:

Սակայն գիտութիւնը արդէն տուած էր իւր անդառնալի վճիռը: Սրբուհի Մայրապետ չպիտի ապրէր: Ինքն ալ կզգայ իւր մօտալուա վախճանը, եւ իբր միակ ու գերագոյն վարձատրութիւն իւր բաղմամեայ վաստակոց, առանձին նամակաւ մը կը խնդրէ Ամեն. Տ. Խորէն Սրբազան Պատրիարքէ որ բարեհաճի մատրան մը շինութեան հրամանն ստանալով, զինքը հո՛ն, իւր հիմնած Հաստատութեան մէջ իսկ թաղել տալու հարկ եղած արածնութիւնն առնուլ: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն կը հաճի ամէն ինչ կարգադրել ըստ փախաքանաց մահամերձ բարերարուհւոյն: Մահուանէ քսան օր առաջ՝ իւր քով կը կոչէ Որբանոցի քարտուղար և իւր քեռորդի՝ Քիւլահլեան Խաչիկ էֆէնտին, և ինքն՝ հատիկ հատիկ, անշփոթ և կատարեալ գիտակցութեամբ գրել կուտայ

իւր հրաժեշտի վերջին գիրն ըսելով — «Խաչիկ, Տղաս, ուշադրութիւն ըրէ, որ սխալ կամ պակաս չգրես, որովհետեւ այս Որբանոցէն իմ ստորագրութեամբս դուրս ելնելիք վերջին գրութիւնն է ասիկա:» — Սրբուհի Մայրապետ այսու գրութեամբ իւր հրաժեշտի ողջոյնը կուտար իւր Ազգին: Սրտաբուզի օրհնութեամբ երկար կեանք ու բարօրութիւն կը մաղթէր առատագուծ Վեհապետ՝ Օգոս. Սուլթան Ապտ-իւլ-Համիա Խանի, Ազգային հոգեւորական դասուն, իւր Հաստատութեան նիւթապէս և բարոյապէս սատարող Ազգային մամլոյն և համայն բարերարաց: (1)

Նոյնպէս՝ առ Ս. Պատրիարք Հայրն ուղեւալ իւր խնդրագրոյն վրայ, Որբանոցի առժամեայ Տեղակալ կը կարգուի իւր ձեռնասունն՝ Երանուհի Մայրապետ Յովհաննէսեան, որ իւր Մօր մահուանէ յետոյ, հաճութեամբ Հաստատութեան պաշտօնէից եւ հրամանաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր՝ կիտանձնէ Որբա-

(1) Այս նամակը ժամանակին հրատարակուած է Ազգ. լրագրաց մէջ:

նոցի վերին Խնամակալութիւնը, դժուարին ու փափուկ պաշտօն՝ զոր ամենայն եռանդով և կատարեալ ձեռնհասութեամբ կը վարէ ցարդ՝ Երանուհի Մայրապետն: Այս առթիւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն հետեւեալ կոնդակն ուղղած է Որբանոցի պատասպարելոց ու Երանուհի Մայրապետի:

Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք

ԽՈՐԷՆ ԾԹՈՒՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ. ԵՒ ՇՆՈՐՀԻՒ Ս. ՀՈԳԻՈՅՆ... Կ. ՊՕԼՍՈՅ ԵՒ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ ԱՄԵՆԱՅՆ ՎԻՃԱԿԱՅ յորմէ ժամանեալ հասցէ ողջոյն եւ օրհնութիւն առ ամենայն մաքրակենցաղ Աշակերտուհիս որբացեալս ի հօրէ և ի մօրէ եւս եւ յարամնաց Պաշտօնեայս ներքինս Գալֆայեան Որբանոցի հոգեւոր որբեակս սիրեցեալս ի Քրիստոս. կալ եւ մալ միշտ պաշտպանեալ ընդ ամենախնամ՝ Աջով Աստուծոյ, պաշտպանութեամբ ամեներան Ս. Աստուածամօր եւ ընդ հովանեաւ Աստուածընկալ կենսաբեր Խաչին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ամէն:

Առաքինի եւ բազմավաստակ Մայր Ձեր Սըրբուհի Գալֆայեան վաղ քան զհասակ կենացն ծե-

րացեալ առ բազում տառապանաց աշխատութեան՝ զոր կրէր ի հաստատութիւն Որբանոցիդ և առ բարւօք խնամս Որբացելոցդ, և անկանելով ի մահճիճ հիւանդութեան անկարացաւ յայսմհետէ կատարել զպարտիս մայրութեան, եւ տնօրինել ինքեան ձեռօք զամենայն զպէտս մատակարարութեան Աստուածախնամ տանն ձերոյ, վասն որոյ առանձին թղթով աղաչանաց խնդրեաց յ'ինէն ըստ տասներորդ յօդուածոյ կտակին հաստատելոյ ի Պատրիարքարանէս՝ կարգել իւր Տեղակալ Մայրապետ, զաշակերտն իւր և զաջակից զ'երանուհի կոյսն Յովհաննէսեան, արժանի եթէ ըստ հասակի հասունութեան եւ եթէ՛ ըստ զարգացեալ կրթութեան:

Ա՛րդ, ի գլուխ ամենայնի՝ պաղատելով ընդ ձեզ առ Աստուած զառողջութիւն թանկագին կենաց սքանչելի Մօր ձերոյ, եւ յուսացեալ՝ եթէ պարգեւեացէ Աստուած ի բազում ողորմութենէ վայելել ձեզ դեռ եւս ամս շատ ի մայրական բազմագորով խնամս նորա՝ հաստատեմ զյիշատակեալն Երանուհի Յովհաննէսեան ի պաշտօն Տեղակալութեան, և պատուիրեմ զի որո՛վ որդիական բարեպաշտութեամբ սիրէիք և պատուէիք զ'առաջին Մայր ձեր զՍրբուհի, նովին սիրով և ակնածութեամբ պատուեցէ՛ք զՏեղակալս նորա զերանուհի Յովհաննէսեան և հնազանդ լինիցիք հրամանաց նորա իբրեւ Մայրապետի ձերոյ:

Յիսուս Քրիստոս, ամենափրկիչն և ամենաբա-

րերարն Աստուած պարգեւեացէ բժշկութիւն հիւանդացեալ Մօր ձերոյ, կարողութիւն Տեղակալի նորա, զգաստութիւն և շնորհ խմաստութեան ամենեցուն ձեր սիրելեացդ ամէն:

Պ. Կ. ԽՈՐԷՆ

Տուեալ ի Պատրիարքարանի. Հայոց Կ. Պոլսոյ
յ'ամի Տեառն 1889 եւ ի Մայիսի 15
Թիւ Կոնդակի 32.

1889 Յուլիս 4, երեքշաբթի օրն է:

Սրբուհի Մայրապետ պատրաստուած է մեկնիլ այս աշխարհէ:

Մայրապետ, վերջին անգամ՝ մ'ալ իւր մօտ բերել կուտայ իւր սիրական որբուհիներն՝ որք հեծկլտանօք կը մերձենան ի համբոյր աջոյ այն պատուական կնոջ, որ այնքա՛ն երկար տարիներ զիրենք իւր գրկաց մէջ գուրգուրանօք անուցած, իւր մայրական հովանոյն ներքեւ զիրենք անսպառ սիրով ու խանդաղատանօք խնամած, ա՛յն մայրն հարազատ՝ ահա պիտի բաժնուէր անդա՛րձ, կրկին անգամ որբացը-

ներով զիրենք: Մայրապետ, ի սես այս վսեմ պատկերին կը յուզուի խորապէս եւ քանիցս կը կրկնէ «— Այն, անուշիկ զաւակներս, մընա՛ք բարով»:— Եւ ապա, իւր կիսաբաց աչերն յերկինս սեւեռեալ ու բազկատարած՝ կը միմռայ խուլ ու մարած ձայնով— «Մատուած, Մատուած, Մատուած»:

Այս վերջին բառերուն հետ Սրբուհի մայրապետ թռած էր ի բնազաւառն երանելեաց:

ՀԱՆԳԷՍ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

Ինչ ինչ կարեւոր պատրաստութեանց պատճառաւ Հանգուցելոյն մարմինը զմոտուելով՝ կը փոխադրուի Ս. Ստեփանոս եկեղեցին և Յուլիս 9 Կիւրակէ օրն սեղի կուսենայ յուզարկաւորութեան հանգէսը:

Սրբուհի Մայրապետի յուզարկաւորութեան փառաւոր այլ տխուր հանդիսին մանրամասն նկարագրութիւնը, զոր Բէչեան էֆէնտի յա-

ջորդ օրն «Արևելք» ի մէջ գրած է. արժան կը համարիմք հոս իւր ամբողջութեամբն ընդօրինակել:

— Խասգիւղ, որ երբեմն մեծ մարդիկ ունեցեր է՝ ժամանակէ մ'ի վեր մեծամեծ մեռեալներմիայն ունի. եւ իւր համբաւաւոր հարըստութիւններէն՝ իւր պատմական մահաբլուրը միայն կանգուն մնացած է: Բարեբախտապէս, սգալից յուզարկաւորաց խուռն բազմութիւնը, զոր ողբացեալ Սրբուհի Մայրապետին անունն առ Խասգիւղ ձգած էր երէկ Մայրաքաղաքիս ամէն կողմերէն, այս սոթակէզ եղանակիս մէջ այդ զառիվարէն վեր մտդլցելու չդատապարտեցաւ, զի Կայս. կառավարութիւնը՝ գովելի փափկանկատութեամբ՝ բարեհաճած էր արտօնութիւն շնորհել որ Սրբուհի Մայրապետի մարմինն ամփոփուի իւր Որբանոցի մատրան մէջ. Խասգիւղի կեդրոնին մէջ իսկ: Արտօնագիրն շաբաթ օր ժամը 8ին հաղորդուած էր ի Խասգիւղ ոյց որ անկ է, այն բարձրագոյն պատուէրով որ այս անօրինութեան գործադրման դէմ ո՛չ մի կողմէ արգելք յարուցուի:

Բայց ի Խասգիւղ արդէն ամէն հասարակութիւն եւ ամէն ոք բնական կը գտնէր որ այս առաքինի կնոջ մարմինն ամփոփուէր իւր բարեգործութեան այն մեծագոյն յիշակերտին մէջ: Այս մահ, զոր Ուրբաթ օր գուժեցինք և ոյր նշանակութիւնը շարժաթ աւուր թուով բացարեցինք՝ երէկ անսովոր կենդանութիւն մը տուած էր Խասգիւղի սովորաբար լռին եւ ամայի փողոցներուն: Թէեւ կարգ մը պաշտօնական մարմնոց և անձնաւորութեանց բացակայութիւնն աչքի կը զարնէր, բայց ժողովրդեան ստուար դասերուն ակներեւ փութաշանութիւնն ու սրտայուզութիւնը շատ բան կարժէին, շատ բան կը փոխարինէին: Ո՞վ կըսէ թէ Ս. Ստեփանոս եկեղեցին մեծ բան մը կորուսած է իւր հրապոյրէն՝ փոխանակ աղնուապետական եկեղեցւոյ մը՝ սոսկ ժողովրդական եկեղեցի դառնալով: Գէթ երէկ կարծես ամեն ժամանակէ աւելի վսեմէր իւր ախուր քօղին տակ: Երբ նոյն այն սրբազան կամարին ներքեւ, երկար տարիներ այնքան շերմեռանդ հաւատքով աղօթող ճշմարտապէս

Սրբուհի Մայրապետի մարմինը դրուած էր տաճարին մէջ տեղը, սեւ թաւշապատ դագաղի մը մէջ ոյր շուրջը բոլորած, ի ծունր իջած էին սգազգեստ իւր արտասուալից որբուհիք, որք, աւանդ, այսչափ շուտ կորբանային կրկին անգամ: Եւ շատ մը պատուիրակութիւններու, շատ մը պաշտօնական ներկայութիւններու համագոր չէ՞ր Ս. Փրկչեան Ուրբանոցի աշակերտաց սա պատուիրակութիւն, որ՝ երկրորդ շղթայ մը բոլորած նոյն դագաղին շուրջ՝ Ազգիս որբերուն ցաւակցութիւնը կը բերէր Ազգիս որբուհիներուն:

Օրմանեան Սրբազան կը պատարագէր, և օրուան Ս. Գեորգը կուտար իրեն սքանչելի բնաբան մը օրուան քարոզին, կամ մանաւանդ դամբանականին համար: Ահաւասիկ Տէր Տէր զօրութեանց բարձցէ յիսրայէլէ զայր հօգօր եւ զկից զօրաւոր:

Պերճ լեզուաւ մը պատմեց Օրմանեան Սրբազան հանդուցելոյն կեանքն ու գործունէութիւնն որոնք իրաւունք կուտային հաստատել հանդուցելոյն վրայ այն առաքինութեանց բո-

վանդակութիւնը զոր Ս. Գիրք կը պարունակեն զօրաւոր անուան ներքեւ : Սրբազան քարոզիչն աւելի եւս ընդարձակօրէն բացատրեց աշխատութեան զօրութիւնը, և աշխատութեան ուղղութիւնն, եւս եւ ներգութեանց և դժուարութեանց մէջ ցուցուցած արիւթեան զօրութիւնը : Կենսագրական ծանօթութիւններն սկսաւ Սրբուհի Մայրապետի երիտասարդութենէն, շուտով անցըելով 1865 ի Հընտախտի աղէտալի ամիսներուն, երբ ամեն ոք իւր գլխուն ճարը միայն կը նայէր, Իսկ Սրբուհի Մայրապետ ինքզինք եւ իրենները մոռնալով, որբուհի մը կ'որդեգրէր եւ հիմը կը դնէր նախախնամական հաստատութեան մը : Եւ հնտախտէն չվախցող այս կին իւր բովանդակ կենաց մէջ բանէ մը չվախցաւ, ո՛չ մէկ դժուարութեան առջեւ ընկրկեցաւ, եւ եթէ ապաքինութեան կը բաղձար իւր վերջին հիւանդութեան մէջ, գործելո՛ւ համար էր միայն : Այլ եւս հանդարտ և հանդիստ կեանք մը անցունել յանձնարարողներուն կ'ըսէր « Եթէ օգտակար չպիտի լինիմ այլ եւս, առ Ի՞նչ

ապրիմ » : Երեք քառորդ խօսեցաւ Գեր. Օրմանեան, և դամբանականը փակեց սրտառու խօսքերով առ որբուհիս, որք երկրի վերայ մայր մը կորուսին, որ այլ եւս մարմնոյ աչօք չի խնամեր, այլ հոգեւոր զօրութեամբ պաշտպան պիտի հանդիսանայ իրենց :

Ս. Պատարագը շարունակեցաւ, եւ ահա՛ յանկարծ՝ Տէր Ողորմեաւէն անմիջապէս առաջ՝ ձայն մը լսուեցաւ, որ եթէ անդիի աշխարհէն չէր գար, գէթ ստուգապէս անցեալ դարէն կուգար՝ ԺՂ դարէն, — հարիւր մէկ, թէ հարիւր երկու տարեկան ծերունազարդ Տ. Գէորդ Աւագ քահանային ձայնն, որ շիփ շիտակ կեցած դասին առջեւ՝ ծանուցման ձեւով հակիրճ քարոզ մը կը խօսէր Սրբուհի Մայրապետին վրայ, ոյր ամենահին մտերիմն և խորհրդականն եղած էր : Թէեւ շատ բան չլսեցինք այս համակրելի ծերունւոյն նուազկոտ ձայնիւ արտասանեալ խօսքերէն, բայց մեզ թուեցաւ թէ հոգւոյ անմահութեան վերայ կը խօսէր, որուն կենդանի հաւատքով մը կը հաւատայ, ինչպէս դեռ անցեալ օր կը ցու-

ցընէր իւր սիրելի գասեր մահուան առթիւ և համոզուած էր թէ՛ ինչպէս Սրբուհի Մայրապետին հոգին անմահ է յերկինս, երկրիս վերայ եւս իւր յիշատակ անմահ պիտի մնայ իւր հիմնած ու ինամած հանրօգուտ Հաստատութեան շնորհիւ: Ի՛նչ ոգեպարար, ի՛նչ հրահանգիչ բան մ'էր, ժամանակիս ամենէն հաւատացեալ հայ եկեղեցականը լսել, որ խօսէր ժամանակիս ամենէն հաւատացեալ Հայ կնոջ վրայ: Արդարեւ անմոռոց տեսարան:

Ժամ 4¹/₂ ին աւարտեցաւ Ս. Պատարագն, և ժամ 6 ին սկսաւ յուղարկաւորութիւնն: Այս անգամ բազմութիւնը շատ աւելի է. կրկին վերնատունք լի են նոյն իսկ հեռաւոր թաղերէ եկած կիներով, քի օրուան սուգն իրենց սեռին փառաւորումն է: Այժմ դադաղին շուրջը կը տեսնեմք ո՛չ միայն որբուհիներն և որբերն, այլ և Բերայի իգական Արուեստանոցի աշակերտուհեաց կողմէ վեց օրիորդաց պատուիրակութիւն մը, առաջնորդութեամբ իրենց վարժօհւոյն Օր. Եւփիմէ Օտեանի, եւ ցաւակցական գրով Վսեմ. Նուրեան էֆէնտիի

Խասդիւղի Ներսիսեան վարժարանի աշակերտուհեաց մէկ մասը, նաեւ կեդրոնական վարժարանի աշակերտաց պատուիրակութիւն մը՝ ամենքն ալ սև շղարշներով:

Բերայի և Պոլսոյ կողմերէն քանի մը պատուաւոր Ազգայիններ ալ կը նշմարենք դասին մէջ, Վսեմ Ստեփան փաշայի հետ, որ ի գիր առած է հանգուցելոյն կտակն, եւ կերպիւ իւրք անոր խորհրդականն եղած է, և շատ զգածեալ կ'երեւի օրուան տխուր արարողութիւններէն: Թէեւ կը կարծուի թէ արդի «պականեալ» սերնդեան մէջ առաքինութեան պատկառ կալ ծերերուն միայն սորուած է, բայց մեք աւելի շատուր կը տեսնենք Մայրաքաղաքիս ամեն կողմերէն եկած Հայ երիտասարդութեան ներկայացուցիչներն: Այս տաք օդերով արիւն քրտինք մտած ճամբորդել դէպ ի հեռաւոր գիւղ մը, ուր ո՛չ նուագածութիւն կար, ո՛չ պարահանդէս, ո՛չ հացկերոյթ, ո՛չ իսկ պարգեւարաշխութեան հանդէս, անշուշտ պատուաբեր երեւոյթ մ'էր, զոր կ'արժէ Հայ երիտասարդութեան հաշուոյն

«Պահանջէ»ի կողմն անցունել :

Հայրիկին ալ «Պահանջէ»ի կողմն անցունենք մին այն դամբանականներէ զորս ինք միայն գիտէ նոյնչափ սրտաշարժ ընծայել որչափ զուարթ , գրեթէ զուարճալի : Միեւնոյն խրիմեանն է այս , մանրամասնութեանց անտարբեր , գրեթէ անգիտակ , որ իւր ընդհանուր գծերուն մէջ միայն կ'ըմբռնէ ու կը նկատէ իւր նիւթ : Եւ գիտէք թէ ինչ ընդհանուր դասեր կան առնելու Սրբուհի Մայրապետի կեանքէն : Այնչափ բեղուն են անոնք որ երէկ տանի չափ դամբանական ներշնչեցին ամեն սեռէ , ամեն հասակէ և ամեն ճաշակէ ատենաբաններու , որոց թիւն անշուշտ աւելի պիտի լինէր եթէ օգը նուազ տաք լինէր : Կը տեսնէք թէ Շնիկ աստղն ալ բանի մը օգտակար է , թէեւ խրիմեան կը փափագէր որ Սըրբուհի Մայրապետ ցուրտ եղանակին մէջ վախճանէր , որպէս զի թէ՛ ինք և թէ՛ իւր Սրբազան պաշտօնակիցք աւելի ազատ շնչով ճառէին հանգուցելոյն բարեմասնութեանց վրայ :
Սրբուհի Մայրապետ առաքինի կին մ'էր :

Բայց վիճակէ վիճակ , անհատէ անհատ սրչափ կը տարբերի առաքինութեան արժէքը : Նոյն նշանակութիւնը կ'ունենայ առաքինական գործ մը , կը հարցունէ խրիմեան , երբ Եկեղեցւոյ աւագ պաշտօնեայ մը ու երեւելի մեծատուն մը , կամ ազբատիկ անհատ մը գործեն զայն : Եւ որչափ աւելի մեծ է նոյն առաքինութեան արժէքն՝ երբ Սրբուհի Մայրապետի նման խեղճ և անուա կին մ'է անոր հեղինակն , եւ երբ այն գործն ինքնին այնչափ կարեւոր է որ ցարդ մեր մէջ ո՛չ մէկ իշխանութիւն , ո՛չ մէկ մեծատուն գործած է զայն : Մարդիկ կան որոց գործն իրենցմէ առաջ կը մեռնի , կ'ըսէ խրիմեան :

Սրբուհի Մայրապետ անմահ է իւր գործոյն մէջ , զոր ապահով վիճակի մէջ թողլու համար , բնաւ շանք չէր խնայած , և հիմակ որ ինք ո՛չ եւս է ի գլուխ իւր Որբանոցին , Ազգին անկ է հոգ տանիլ որ այս Հաստատութիւն կանգուն մնայ , և Սրբուհի Մայրապետին յիշատակն՝ անկորուստ : Այս առաքինագարդ կին նաեւ օրինակ մը պէտք է հանդի-

սանայ նմանօրինակ առաքինութեանց և բարեգործութեանց, զի չի բաւեր միայն Կ. Պոլսոյ և չրջակայից սրբուհիներն հոգալ: Գաւառներն ալ ունենալու են այսպիսի հաստատութիւններ, և Ազգը շատ մը Սրբուհի Մայրապետներու պէտք ունի:

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, թէեւ շատ կը փափագէր ներկայ լինել յուղարկաւորութեան Սրբուհի Մայրապետին, զոր անկեղծապէս կը յարգէր, բայց մի քանի օրէ ի վեր զինք տանջող անձնական տկարութեան մը պատճառաւ բացակայ մնալու գատապարտեալ իւր Փոխանօրդը Գեր. Տ. Գէորգ Ծ. վարդապետը զրկած էր բարապաններով, ընկերակցութեամբ Ալիքսան վարդապետի և Պատրիարքարանի երկրորդ գործակատար Յարութիւն էֆէնտիի, ցաւակցական ու մխիթարական գրով մը առ համեստուհի Գոյրն Երանուհի՝ յաջորդն ողբացեալ Մայրապետին:

Յաւարտ եկեղեցական արարողութեան, գազաղը մեծ դժուարութեամբ հանուեցաւ եկեղեցւոյ բակն, ուր՝ ի դիմաց Բերայի Ա-

րուեստանոցի աշակերտուհեաց, Օր. Պէյլէրեան արտասանեց գեղեցիկ խօսքերու շարք մը՝ ուղղեալ առ Սրբուհի Մայրապետն, որոյ վրայ պսակ մը գրաւ: Պսակներ դրին նաեւ Թաղական Խորհուրդը, Ներսիսեան վարժարանի Հոգաբարձութիւնն և իգական Խնամակալութիւնն, Ընթերցասիրաց Ընկերութիւնը, տիկին Գայիանէ Ասլանեան, որ նիւթապէս ու բարոյապէս ո՛չ նուազ աջակցած է հանդուցելոյն, և այլ տեարք և տիկնայք ոմանք:

Ապա կաղմուեցաւ յուղարկաւորաց թափօրն, աջակցութեամբ քաղաքային և ոստիկանական պաշտօնակալաց եւ պահակաց ու բարապանաց ստուար խմբի մը: Խրիմեան Հայրիկ, Տ. Սիմէոն Ս. Արքեպիսկոպոս, Տ. Օրմանեան եւ Տ. Սրուանձտեանց Սրբաղանք և Պատրիարքարանի Փոխանօրդը կը հետեւէին վարդապետաց և քահանայից բաղմաթիւ դասու մը, յորում կ'երեւէին նաեւ Մկրեան Տ. Յովհաննէս աւագ քահանայ և Հիւնքեարպէյէտեան Տ. Յովհաննէս աւագ քահանայ:

Թափօրն իջաւ դէպ ի Հալլըճը Օղլու, եւ

Օտարրի դռնէն դառնալով, դէպ եէնի Մահալլէ ելաւ, և թատրոնին դիմացի անկիւնէն բարձրացաւ այն անձուկ փողոցն ուր են Ուրբանոցն և Ներսիսեան արական վարժարանը դէմ առ դէմ: Այս ոլորապտոյտ ճամբուն այլ և այլ կէտերն արդէն շատ նեղ են, և իբր հինգ հազար հոգւոյ անհամբեր ամբոխն որ կ'առաջնորդէր և կը հետեւէր թափորին, ուրեք ուրեք, մանաւանդ Ուրբանոցի դրան առջեւ բաւական դժուարութիւն, անկարգութիւն և մինչեւ իսկ մանր մունր քանի մը արկածներ պատճառեց, հակառակ ոստիկանաց և ազգային ու քաղաքային բարապանաց ամեն ջանքերուն: Թափորին անցած փողոցները գուռներն ու պատուհանները լի էին հետաքրքիր բազմութեամբ մը, որ տարածուած էր նոյն իսկ պատերուն և տանեաց վրայ:

Ամենէն աւելի սրտայոյզ տեսարան մը կը ներկայանար Ուրբանոցին մէջ:

Փոքրիկ մատուռը բազմութիւն չէր կրնար պարունակել, եւ եկեղեցականութեան մէկ մասը միայն հոն թաղման պաշտօնը կը կատա-

րէր: Մարդասիրական զգուշութեամբ մը սրբուհիք գերեզմանին շուրջ չէին ընդունուած, և մատուռէն դուրս թողուած էին: Սրտածմլիկ էր այս խեղճ աղջկանց լացն, երբ վերջին անգամ բաժնուեցան իրենց մօր տեսութենէն և ընկերակցութենէն: Բան մը այնչափ տարափոխիկ չէ որչափ արցունքն, եւ ցայն վայր զսպուած շատ մը արտասուք այժմ ազատապէս կը յորդէին ամենէն անտարբեր կարծուած աչքերէն անգամ:

Ահա այս արտասուաց մէջ տեղ իւր վերջին բնակարանին յանձնեցինք զՍրբուհի Մայրապետ: Մարմինն 3 1/2 օր յառաջ լուացուած եւ զինկոյէ սնտուկի մը մէջ փակուած էր, միայն երեսին վրայ ապակի մը դրուելով, և այսչափ երկար միջոցի մը մէջ այս եղանակիս մէջ իսկ՝ դէմքն անայլայլ մնացած էր: Այս առաջին պահարան փայտեայ երկրորդ պահարանի մը մէջ դրուած էր: Երէկ, մեռելաթաղն ապակին կոտրելով՝ ափ մը հող նետեց դէմքին վրայ, և յետոյ սնտուկը գոցելով իջուցին գամբանին խորը, ծածկելով զայն նախ կրով և ապա հողով:

Հոս ուրիշ կսկծայի երեւոյթ մ'էր Երա-
նուհի Քրոջ վիճակն, որ բուռն վշտի մը Ղլա-
ձգական յուզմանց մատնեալ՝ վերջին անգամ
մ'եւս կ'ուղէր տեսնել իւր հոգեւոր մօր
գէժքն, եւ զոր այս տխուր տեսարանէն հե-
ռացնել խոհեմութիւն կը համարուէր: Ի տես
այս տկարակազմ աղջկան, որուն վրայ կը ծան-
րանար Որբանոցի բազմապատիկ հոգերուն
բեռը՝ շատեր կը հարցնէին երէկ թէ Երանուհի
Քոյր կարող պիտի լինի՞ շարունակել Սրբուհի
Մայրապետին գործը: Բայց ինչպէս քիչ մը
եաքը, մատրան սեմին վրայ կանգնած, Աւե-
տիս էֆ. Սուրէնեան շատ գեղեցիկ բացատ-
րեց թէ այս Որբանոց անկարելի կարծուած բա-
ներուն իրադործումն է, եւ ամենէն տկարին,
ամենէն աղքատին, նոյն իսկ ամենէն անուսին
յորդորակ մ'է աննկուն աշխատութեան, եւ
ստոյգ երաշխաւորութիւն մ'է յաջողութեան:
Սուրէնեան էֆ. ի վեր հանեց Սրբուհի Մայ-
րապետին կենաց սա նշանաւոր երեւոյթը թէ
ինք ազքատ, անօգնական, ագէտ կին մը լի-
նելով հանգերձ, միայն իւր հաւատքով և ան-

յողգողգ հաստատամտութեամբ կարող եղած
էր ճշմարտապէս օգտակար հաստատութիւն
մը հիմնել. զի քանի՞ յառաջանայ քաղաքակր-
թութիւնն, որք եւ անպաշտպան աղջիկներն
աւելի մեծ փորձութեանց և վտանգաց ենթա-
կայ են, և հետեւապէս ամեն քաղաքակիրթ
ընկերութեան աննահանջելի պարտաւորու-
թիւնն է այսպիսի լքեալ և անօգնական աղջը-
կանց պատասպարութեան եւ դաստիարակու-
թեան յատուկ հաստատութիւններ ունենալ:
Սուրէնեան էֆէնտի իբրեւ գեղեցիկ օրինակ
ներկայացուց Սրբուհի Մայրապետի ոգին, և
ազգային համակրութեան և օժանդակութեան
յանձնարարելով Որբանոցը, մաղթեց որ ասոր
նման հաստատութիւնք բազմանան Ազգին մէջ:
Նոյն այն սեմին վրայէն ատենաբանու-
թիւններ կարդացին Օր. Զարուհի Յովհաննէս-
եան՝ Ներսիսեան վարժարանի սանուհի՝ իւր
ողբացեալ քոյրերուն ուղղեալ, նմանապէս Ս.
Փրկչեան Որբանոցի աշակերտ մը եւ այլ մի
քանի Ազգ. գրագէտներ:

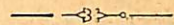
Յաւարտ թաղման արարողութեանց և ա-

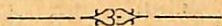
տենաբանութեանց, եկեղեցական Հարք եւ հեռաւոր թաղերէ եկած ներկայք ոմանք պահ մը հանգչեցան Որբանոցի դահլիճին մէջ, ուր Սրբազան հարք, և ի մասնաւորի Պատրիարքական Փոխանորդ Հայրը, մխիթարական եւ քաջալերական խօսքեր ուղղեցին Երանուհի Գրոջ: Ն. Գերապատուութիւն առանձինն խօսեցաւ նաեւ որբուհիներուն, առաքինութեան, հաստատամութեան և աշխատասիրութեան գեղեցիկ օրինակ ներկայացնելով իրենց հանգուցեալ մայրն, եւ անոր շաղկին հետեւերու յորդոր կարգաց, եւ մխիթարեց զանոնք:

Երէկի հիւրերուն մէջ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի էին երեք մեծահարուստ և բարեգործ անձինք, Աղա Կարապետ Լալաեանց, իւր որդւոյն հետ, եւ Պ. Յարեթ Մկրտիչեան Տ. Յակոբեանց, որք Փարիզի Արուեստահանդէսը տեսնելու համար Կ. Պոլսէ կ'անցնէին, և երէկ առաւօս շողեհաւէն ելնելով, եւ ի Բերա պանդոկի մը մէջ կարդալով Արեւելի շաբաթ աւուր թիւը, փութացեր էին

այցել այս տխուր հանդէս, և 100 ական ըուպլ նուիրեցին Որբանոցին:

Յուզարկաւորութեան յաջորդ օրն՝ Որբանոցի գլխաւոր պաշտօնեայք, ըստ արամադութեան ներքին Կանոնագրի, իրենց խօստովանահօր ներկայութեանն հանդիսաւորապէս ի ժողով դումարուելով՝ համախորհուրդ եւ առանձին խնդրագրով մը կը դիմեն առ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն որ հաճի իրենց ողբացեալ Մօր ձեռնասուն՝ Երանուհի Մայրապետ Յովհաննէսեանն նմա յաջորդ կարգել: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն կը բարեհաճի ընդունիլ նոցա խնդիրն և հետեւեալ Կանոնագրակա՝ Երանուհի Մայրապետն կը նշանակէ Մայր—խնամակալ Գալֆաեան Որբանոցի:

Կ Ն Ի Ք

ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԿԱՆ

Խորէն ծառայ Յիսուսի Բրիստոսի և շնորհիւ Սուրբ Հոգւոյն ՊԱՏՐԻԱՐԳ Կ. Պօլսոյ և վերատեսուէչ ամենայն վիճակաց առ ամենայն մաքրակենցաղ և սրբասուն կուսանս՝ աշակերտուհիս և ներքին պաշտօնեայս Գալթայեան Որբանոցի որ ի Խասգիւղ, հոգեւոր որդեակս մեր և լուսածնունդ գաւակունս Առաքելական և Կաթողիկէ Ս. Եկեղեցւոյ Ողջոյն և Օրհնութիւն Աստուածային, որոց վասն ամենեցուն աղաչանս առ Պարգեւատուն մատուցանեմք, լինիլ ձեզ միշտ ամենախնամ Աջովն բարձրելոյ Հօր Ամենակալի, պատսպարեալ ամենայաղթ Խաչիւն Փրկչին մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի և ի շնորհս և ի խնամս ամենասուրբ Հոգւոյն նորոգողի բարեխօսութեամբ ամեներան Սրբուհւոյ Կուսին և օրհնաբանեալ Տիրամօրն պաշտպանութեամբ ամեն :

Ոչ սակաւ ի վիշտ և ի թուխս ցաւոց համակեցաք մեք և համօրէն Ազգ ընդ վախճան բազմաշ-

խատ և արդիւնալի կենաց Մօրն ձերոյ սքանչելւոյ՝ առաքինացեալ Սրբուհի Մայրապետի Գալթայեան, որ ոչ միայն ազնուախօհ իմն ըղծիւք եղեւ կուսութեամբ՝ Հարսն անմահ Փեսային՝ այլ և աղդեցեալ ի վսեմական և գերամարած ոգոյն ինքնաբուզիս սիրով և անձնազոհութեամբ՝ ընտրեաց իւր բաժին գրաժակ չարչարանաց հոգեւոր մայրութեան որբուհեաց Ազգին, և իւրովն քրտանց վաստակօք հիմն եղեալ Աստուածախնամ Հաստատութեանդ և զամս երկարս բազում տառապանօք պահպանեալ ժառանգութիւն Ազգին եթ ող զայն, սակայն զմտաւ ածեալ զոր ինչ երկնայինս կրօն Բրիստոնէական աւետարանէ զանմահութենէն և հաւաստի գօրով եթ է առաքինին այն հանգեաւ ի բաղմադիմի հոգոցն, և աւասիկ վայելէ զանանց և զանթարչամ պսակ կուսանաց և որոց սիրեցինն ըզՏէր, մխիթարեցաք ու օրհնեցաք զանքննին խորհուրդ և զկամս ամենաբարեբարին Աստուծոյ, եւ կամիմք ի նոյն և զհամօրէն սանունսդ և զպաշտօնեայս Որբանոցիդ տեսանել յսիրոփանս և ի մըթիթարութեան :

Չէ մեռեալ տառքինին այն, որդեակք, կենդանի է յեկեղեցւոյ, յԱզգի, ի Պատմութեան, ի հաստատութեանդ, ի սիրտս որոց վայելեցինն ի մայրական խնամս բարեյիշատակ հանգուցելոյն, ի ձեզ որոց ի սրտի ձերում անմոռաց կայ յիշատակ եւ ի սրբասուն Երանուհի կոյան Յովհաննէսեան, զոր իմաստուն Մայր ձեր խոհական իմն հեռատեսու-

թեամբ, իւրովը ձեռօք պատրաստեաց իւր ի յաջորդ արժանաւոր և մինչ ի մահիձն կայր հիւանդութեան առանձինն թղթով աղաչանաց խնդրեաց կարգել իւր ի տեղակալութիւն յոր և հաստատեցաք յայնժամ:

Քանզի և սանուհեք հարազատք՝ այժմիկ աղերսագրով ձերով որ յերրորդումն աւուր ամսոյս վըկայելով զԵրանուհի կուսէն Յովհաննէսեան, բերել յանձին՝ զձիրս, զչնորհս, և զամենայն հանգամանքս մայրական առաքինութեանց համանման մօր ձերոյ հանգուցելոյ, նախապատրաստեալ է ի պաշտօնս յայս նուիրական և միանգամայն կտակեալ Հիմնադրէն աստուածախնամ Հաստատութեանք լինել ի յաջորդ, խնդրէիք նմա յանձն առնել ըզպաշտօն Մայրութեան, վասն որոյ և մեք ըստ վըկայութեան ձեր և յարգելի խոստովանահօր ձերում շնորհազարդ Տէր Գէորդ աւաղ քահանայի Արժրուհայ և ըստ կտակագրին վաւերելոյ յԱղգ. իշխանութենէն հաւանեցաք ընդ խնդիր ձեր, և ահա այսու Պատրիարքական կոնդակաւս հաստատեմք զնոյն ինքն Երանուհի կոյսն Յովհաննէսեան Մայր Որբանոցիդ Գալֆայեան:

Պատուէր տամք հայրական սիրով և յորդորեմք զձեզ, ո՛րով սիրով սիրէիք զբարե յիշատակ Մայր ձեր Սրբուհի մայրապետն Գալֆայեան, նովին սիրով սիրել և զնորքնտիր մայր Ձեր Երանուհի Մայրապետ Յովհաննէսեան, եւ պատկաւ կալ կարգադրութեանց եւ տնօրինութեանց նորա, ամենեքին

լիցին հնազանդ եւ հպատակ օրինաց և կանոնաց Որբանոցին, իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ սրբակրօն վարուք և անսգիւտ բարուք կենցաղավարեալ օրինակ բարի այլոց հանդիսանալ ջանասցէ, ի պատիւ զմիմեամբք ելանիջիք, լիջիք ցածունք, զգաստք, պարկեշտ Աստուածապաշտութեանն կարգաց հետեւողք, նկատել զԵրանուհի Մայրապետն ոչ որպէս տեսուչ ձեզ և կառավար, այլ որպէս մայր և ապաստան ի նորա մայրական դորովանս առնել զանձինս, մխիթար լինել եւ դիւրացուցանել զդժուարին պաշտօն իւր, գուրգուրալով ի վերայ նորա իբրեւ մօր հարազատի:

Պատուէր տամք և Երանուհի Մայրապետիդ, քեզ որ ընտրեցար ի պաշտօն Մայրութեան Որբուհեաց Ազգին, գիտաօջիւր եւ ծանիջիւր զի ո՛չ փոքր ինչ պաշտօն հաւատացաւ Քեզ յ'Աստուծոյ և յիշխանութենէս մերմէ, ունիս համարս տալ Աստուծոյ եւ Եկեղեցւոյ նորա սրբոյ, վասն հոգւոց Որբուհեացն: Ի կուսութեան արժանի եղեր լինիլ Մայր դստերաց բազմաց, խորհեա՛ց ընդ մեծութիւն շնորհացն, պարտիս օրինակ բարի հանդիսանալ յ'Աստուածապաշտութեան և յառաքինութեան և զանձն դնել ի վերայ Որբուհեաց, որպէս Մայր պատսպարել ընդ թեւովք խնամոցդ, անքուն ահամբ հսկել ի վերայ մէն միոյ Որբուհւոյ, ո՛չ որպէս աւանդեցաւն Քեզ շատանալ այնու, այլ ջանալ և վաստակիլ ի յառաջադիմութիւն Որբանոցիդ պսակել զաշխատութիւնս առաքինի հանգուցելոյն

և գյոյս Որբուհեացն՝ որք վկայեցին զՔէն ազդեալ անձնութեամբ հաւատարմութեամբ եւ հաստատամտութեամբ Բարեյիշատակ Հիմնադրին հաստատութեանդ ո՛չ միայն՝ զնիւթականին եւեթաննդեանն ունել զհոգածութիւն այլ մանաւանդ հոգեւորին և բարոյականին սպաս արկանեալ եւ առ այդ առաւելագէս վաստակիլ: Եւ Աստուածն Ամենակալ՝ տացէ քեզ զշնորհս, Որբանոցիդ զհաստատութիւն, եւ Որբուհեաց զգօնութիւն, որում փառք և Ամէն:

Պ. Կ. ԽՈՐԷՆ

Տուեալ ի Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլսոյ յամի 1889 և յՕգոստ. 9

Թիւ Կոնդակի 50.

Յ Ո Ւ Է Լ Ե Ա Ն

Սրբուհի Մայրապետ իւր կենդանութեանն, ամէն տարի, իւր Հաստատութեան տարեդարձի օրը հանդիսաւոր Ս. Պատարագ ու պաշտօն մատուցանել տալէ յետոյ, Որբանոցին մէջ ալ կոկիկ հանդէս մը կը կատարէր, բարեմաղթութիւններ ընելով վասն թանկագին կենաց Օգոստ. Սուլթան Համիա Կայսեր և իւր համայն բարերարաց,

Իւր մահուանէ երկու տարի յետոյ, 1891ին, երբ կը լրանար Գալֆայեան Որբանոցի քսան և հինգամեայ շրջանը՝ նոյն Հաստատութեան արդի մայրը պարտք կը համարի Յորէլեանի հանդէսով մը տօնել նոյն տարւոյ տարեդարձն, որոյ մանրամասն նկարագրութիւնը աստ կ'ընդօրինակեմք « Արեւելք » էն:

Հ Ա Ն Դ Է Ս

Գ Ա Լ Ֆ Ա Ե Ա Ն Ո Ր Բ Ա Ն Ո Յ Ի

ՔՍԸՆ ԵՒ ՀՆԳՈՄԵՆՎ ՅՈՒԵԼԵՆՆ

ՀԻՄՆԵՐԿՈՒԹԵՆՆ

Երէկ, Խասգիւղի Որբանոցին քսանհնգամեայ Յորէլեանը աօնուեցաւ մեծաւ հանդիսիւնոյն Հաստատութեան մէջ:

Յատուկ պատգամաւորութիւն մը, զոր կը կազմէին Արժ. Տ. Յակօբ Աշոտ Ծ. վարդապետ փափաղեան, Տ. Միքայէլ եւ Տ. Աբրահամ քահանայք, Ռէթէոս էֆէնտի Թադէոսեան, Որբանոցի քարտուղար Խաչիկ էֆէնտի Քիւլահչեան և Դաւիթ էֆ. Խաչիկեան, Գում Գարու երթալով՝ Սրբազան Պատրիարք Հայրն առաջնորդեցին մասնաւոր շոգեմակոյկ մը զոր

Մեծ. Յովսէփ էֆէնտի Գալաֆեան Ն. Սրբազնութեան արամադրութեան ներքեւ դրած էր: Խասգիւղի նաւամատոյցն հասնելով, Ն. Սրբազնութիւն շոգեմակոյկէն ելաւ և շրջապատեալ հոծ բազմութեամբ, ինչպէս նաեւ ոստիկանաց ու ոստիկան-զինուորաց ու բարապանաց առաջնորդութեամբ՝ Գիւղին եկեղեցին երթալէ և ներկայ գտնուելէ յետոյ եկեղեցական արարողութեան, ուղղակի Որբանոց գնաց: Անդ, որբուհիք ընդառաջ ելան և Ս. Պատրիարք Հօր ուղղեալ երգ մը երգեցին և ուղերձ մը մատուցին, որուն մէջ բրախտագիտութեամբ յիշուած էր հանդուցեալ Սրբուհի մայրապետին վերջին իղձին կատարումն, այն է Ն. Սրբազնութեան արտօնութեամբ մատուռի մը շինութիւնն ու Մայրապետի մարմնոյն անոր մէջ ամփոփումն: Իրիկուան սեղան մը արուեցաւ, որուն ներկայ գտնուեցան նաեւ մասնաւոր հրաւիրեալք:

Երէկ առաւօտ, Ս. Պատրիարք Հայրն առաջնորդուեցաւ եկեղեցին, ուր հանդիսաւոր Պատարագ մատոյց, և իմաստալից ու գեղե-

ցիկ քարոզ մը խօսեցաւ՝ բարեգործութեան խակական նշանակութիւնը պարզելով։ Երեք գլխաւոր մասերու բաժնեց զայն. նախ թէ՛ բարեգործութիւնն ուրիշ բան չէ բայց եթէ սոսկ պարտականութիւն մը, ապա՝ ինչպէս որ մարդկային կեանքը նիւթական պէտքի կարօտ է ապրելու համար, այնպէս ալ բարեգործութիւնը հոգւոյն կենսատու սնունդն է, և երրորդ թէ՛ որպէս զի այդ բարեգործութեամբ հոգւոյ փրկութիւնը կատարուի, պէտք չէ ի ցոյցս մարդկան՝ այլ լոկ ի փառս Աստուծոյ ըլլայ և հաճոյքի վրայ հիմնուած չըլլայ։ Ն. Ամենապատուութիւն քարոզը վերջացուց բարեմաղթութիւններ ընելով վասն կենաց եւ բարօրութեան վեհ. Սուլթանին։ Ապա հոգեհանգիստ կատարուեցաւ եկեղեցւոյն մէջ, և յետ արարողութեան՝ հանդիսաւոր թափօրով դուրս ելան եկեղեցիէն և Թաղական Խորհրդարանին մէջ կէս ժամու չափ հանգիստ առնելէ ետք, Ս. Պատրիարք Հայրն՝ ընկերակցութեամբ Գեր. Սիմոն արքեպիսկոպոս Սեֆէրեանի, Գիւղին Թաղական Խորհրդոյ և

Հոգաբարձութեան անդամոց և այլ հանդիսականաց, և առաջնորդութեամբ օստիկանաց ու օստիկան-զինուորաց ու բարապանաց, առաջնորդեցաւ Որբանոց, ուր նախ և առաջ մատուռ մանելով, թէ՛ հոգեհանգստեան պաշտօն և թէ՛ տարեկան սովորական խաչահանգիստ կատարուեցաւ։ Յետ որոյ, Ս. Պատրիարքն ընդունուեցաւ Որբանոցի մեծ սրահին մէջ, ուր արժանավայել կերպիւ պատուասիրուեցաւ և ուր երգեր ու երկու դրասոր բանախօսութիւններ արտասանուեցան որբուհեաց կողմէ, մին թուրքերէն լեզուաւ երախտագիտական ձօն մը առ վեհ. Սուլթանն՝ մեծագոյն բարերարն սոյն Հաստատութեան, և երկրորդն հայերէն լեզուաւ, շնորհակալեաց ուղերձ մըն էր առ համայն բարերարս եւ նուիրատուս, որոց մէջ գլխաւորապէս յիշուեցան Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն՝ իր մասնաւոր հոգածութեանն համար, Վսեմ. Ստեփան վաչա Ասլանեան և Տիկ. Գայեանէ Ասլանեան, որք հաստատութեան սկիզբէն ի վեր թէ բարոյապէս իրենց օգտակար խորհուրդներով և

թէ նիւթապէս ալ իրենց առատարուխ նըպաստներով օգնած են բարեյիշատակ Մայրապետին՝ իր մեծ ձեռնարկին մէջ. Տիկին Մաքրիկ Օսեան, Տիկին Մաքրիկ Յ. Նորատունկեան, Տիկին Սոփի Սըլաճեան եւ Տիկին Սրբուհի Տիւսաբ փաշա, որք յաջորդաբար իրենց մարդասիրական ձեռնարկներով՝ հանգանակութեան միջոցաւ՝ պիտիած և խրախուսած են հանդուցեալ Մայրապետն իր տաժանելի և երկարատեւ հիւանդութեան միջոցին։

Ձերմ շնորհակալութիւն յայսնուեցան այն բարեսիրտ բժշկաց որք անձնուիրաբար և իրենց բոլոր ջանքերով մաքառած էին Սրբուհի Մայրապետին հիւանդութեան դէմ. և ի մասնաւորի Տոր. Տիրան էֆ. Քաբամաճիի, որ տապընեմէկ տարիէ հետէ անընդհատ կը յաճախէ սոյն Հաստատութիւնն. ինչպէս նաեւ Որբանոցի բոլոր պաշտօնէից, որք ոգւով ու անձնուիրութեամբ կ'աշխատին ի խնամատարութիւն որբոց։ Թէեւ Հաստատութեան քսան և հինգամեայ Տեղեկագիրը պատրաստուած էր, այլ անոր ընթերցումը զանց առնուեցաւ, ո-

րովհետեւ ժամանակն ուշ էր, եւ արդէն ինչ որ պիտի կարդացուէր, աւելի ընդարձակ բացատրութիւնն էր Առեւելիի շաբաթ աւուր եւ նախորդ ուրբաթ աւուր թուականաւ հրատարակեալ յօդուածներուն, մանաւանդ որ յառաջիկային առանձին տետրակով պիտի հրատարակուի Որբանոցին կտակն՝ իր յաւելուածական մասերով և Տեղեկագրին պարունակութեամբ։

Դպրոցական սոյն հանդէսէն յետոյ, սեղան մը արուեցաւ, որուն ներկայ գտնուեցան՝ բաց ի ն. Սրբազնութենէն, Սիմէոն Արքեպիսկոպոս Սէֆէրեան, Տ. Յովհաննէս Ա. քահանայ Մկրեան և ծերունազարդ Տ. Գէորգ Ա. քահանայ Արծրունի եւ եկեղեցական հարց, նաև Տիկ. Գայիանէ Ասլանեան, Ռէթէոս էֆ. Պէրպէրեան, Աղեքսանդր էֆ. Փանոսեան, Թաղական Խորհրդոյ և Հոգաբարձութեան անդամք, և այլ հրաւիրեալք։ Նախ Ս. Պատրիարք Հայրն բաժակ առաջարկեց վեհ. Սուլթանի արեւշատութեան համար, որուն ներկայք յոտնկայս պատասխանեցին ջերմա-

գին «կեցցէ»ներով եւ ծափահարութեամբք :
 Եղիա էֆ . Շահպազ բաժակ պարպեց Ս . Պատ-
 ըրիարք Հօր կենաց որ իր ներկայութեամբ կը
 քաջալերէր սոյն Հաստատութիւնն եւ անոր
 անխոնջ աշխատաւորները : Ապա, Մկրեան
 Հայրն Սրբուհի Մայրապետի հոգւոյն համար
 բաժակ պարպեց՝ հակիրճ բանիւք ի վեր հա-
 նելով սոյն բարերար ու անդուգական կնոջ
 արդիւնաշատ գործունէութիւնն, և յայանե-
 լով թէ իր հրատարակած Աղօթագիրքէն հինգ
 օրինակ կը նուիրէ Որբանոցին : Գրիգոր
 Մարգարեան, ըստ կարգի, բաժակ առաջար-
 կեց Խառգիւղի նահապետին՝ ծերունազարդ
 Արծրունի Տ . Գէորգ քահանայի պատուական
 կենացը, որուն զեռ եւս երկարացման հա-
 մար բարեմաղթութիւններ եղան : Հուսկ ու-
 րեմն յոտին կանգնեցաւ Ռէթէոս էֆ . Պէր-
 պէրեան և յանպատրաստից արտասանեց մին
 այն փայլուն ու պերճախօս բանախօսութիւն-
 ներէ որք այնքան ախորժով կը լսուին :

Հարիւրամեայ Արծրունի քահանայն եւս՝
 կորովի մտքով և կորովի լեզուաւ գեղեցիկ

խօսքեր ուղղեց որբերուն և հանդիսականաց :
 Յետ աւարտման ճաշի, ներկայք հրաւիր-
 ուեցան ձեռագործաց սենեակն, ուր ի տես
 գրուած էին դանաղան տեսակ նրբաճա-
 շակ ու գեղեցիկ ձեռագործներ, մետաք-
 սահիւս բանուածքներ, ծաղկազարդ կողով-
 ներ, եւայլն, զորս մեծապէս գնահատեցին
 ներկայք և այլ և այլ գնումներ կատարեցին
 ու գրամական նուէրներ ըրին :

•••

Ապա Ս . Պատրիարք Հօր այցելութեան ե-
 կան Հրէից Խախամապետին կողմէ երկու
 պատգամաւորներ եւ գիւղին սօտիկանապետ
 Քերիմ էֆէնտի և այլ անձինք :

Որբուհեաց կողմէ դաշնակի վրայ գեղե-
 ցիկ կտորներ զարնուեցան եւ երգուեցան :
 Վերջապէս բոլոր հանդիսականք ջերմ գոհու-
 նակութիւն յայտնելէ և քաջալերական խօս-
 քեր ուղղելէ ետք առ երանուհի Մայրապետն,
 մեկնեցան հաճոյալի տպաւորութեան ներքեւ :

Պ . Պատրիարք Հայրն ապա մէկ քանի այ-

ցելուծիւններ տուաւ գիւղին մէջ և վերա-
դարձաւ Որբանոց, ուր մնաց գիշերն: Այս
առաւօտ ն. Սրբազնութիւն կ'այցելէ Ս. Ներ-
ս սեան վարժարանն՝ մօտանց գիտակ ըլլալո
համար վարժարանին վիճակին, ապա կը մեկնի
նոյն շոգեմակոյկով ի Գուժ-Գարու: »

Ահաւասիկ Յոբէլեանի հանդիսին մէջ՝ Ազգ.
մեծանուն գրագէտ Պէրպլերեան էֆէնտի խօ-
սած Ատենաբանութիւնն՝ որ ինքնին գրական
ճշմարիտ գոհար մ'է:

ՈՐԲԻ ԵՒ ՈՐԲԱՆՈՅ

Քիչ յառաջ օրհնեց Եկեղեցին սոյն Հաստատու-
թիւնը: Սրբարեւ օրհնելի, սուրբ ու նուիրական
Հաստատութիւն, ուր առանձին հաճութեամբ կը
խոնարհի ու կանգ կ'առնու Բարձրելոյն հայեցու-
ծըն, և առ որ բուն համակրանօք ու ջերմ ըզ-
ձիւք կը դառնան ամէն սիրտք զգայուն: Տո՛ւն
գթութեան, տո՛ւն սիրոյ, ուր քաղցը կը յագե-
նայ, մերկութիւնը կ'զգենու, արցունքը ժպտի կը

փոխուի, ուր հոգին որ կը մտնէ հոն՝ կը գտնէ
դրախտ մը փոխանակ մեայլ վէին ուր կը տատա-
նէր, ուր որբը, անգուժ ճակատագրի մ'այդ ան-
մեղ զոհը, մտնելով ցրտասարսուռ, կը գտնէ ըն-
տանեկան վառարան մը սիրահուր:

Ո՛րբ ըլլաւ, ո՛հ, քանի՛ տխուր է որբ ըլլալը:
— Ո՛րբ ըլլաւ, չունենալ ո՛չ հայր, ո՛չ մայր. մա-
նուկ ըլլալ, մատաղ տունի քնքոյչ նորբոյս և չու-
նենալ իւր շուրջը, զինքը պատու, զինքը տածող
պահպանող, ընտանեկան յարկին կակուզ ջերմին
մթնոլորտը: Ըլլալ տխրիչ, տկար, ամենայնի կա-
րօտ, ապիկար, և զրկուած ըլլալ այն երկրային
նախայնամութենէն որ ծնողք կ'անուանի. լալ ու
չգտնել ապաւէն՝ ծնողական ծոցն այն գորովա-
գութ ուր կը ցամքին, արտասուք և ուր թէ չցամ-
քին ալ՝ քաղցր է թափել մեր աչաց ցօղեր, և չը
լսել ձայնն այն սիրահնչիւն որ կ'ըսէ քեզ « Մի
լար, զաւակս »: — Ո՛րբ ըլլաւ, աղքատ որբ,
« նօթի՛ եմ » գոչել և չունենալ աջ մը խնամոտ՝
պատրաստ կարկառելու քեզ հացը. դողալ մերկ,
անպատասպար, ցուրտին, ձմեռին, և չտեսնել առ-
ընթեր այն էակներն որք իրենց մարմնոյն մէջ իսկ
կ'զգային մտիւղ և որք յօժարակամ կը մերկանա-
յին, երկ հարկ լինէր, որպէս զի զքեզ ծածկեն,
որք պատրաստ էին իրենց մարմինն ալ ծածկոյթ
մ'ընելու քեզ. — ու պզտիկ, ու մատղաշ, դուր-
սերը մնալ, անտուն, ստիպուել դռնէ ի դուռ ջըր-

Ղիւ, պատան մը հաց, կանձ մը կրակ մուրալու համար, անհամարձակ, արտասուազին՝ անկարեկիր մարդերէ, գուլպայազիրիկ, անկողիկ փափկիկ ոտներն՝ զոր քիչ յառաջ կազապարեր էր ձեռն Արարչին, փողոցաց ցեխին մէջ թաթխուած աղտոտ ու քարերուն վրայ կոշկոճուած արիւնոտ, ու ցուրտէն խածուած խոցոտ, այնպիսի հասակի մը մէջ ուր իւր նմանեաց համար ճուղիւն մ'է կեանքը, ուր խաղալ, երգել, կայտուն լիայն կը խնդրէ մարդը, — հէք թիթեռնիկ ոյր երփներանգ թեւերն սեւ գարշահոտ ձիւթի կոյտի մը վրայ բըռնուած կառչած են . . . Ճակատագրային թշուառութեան ամենէն տխուր, ամենէն աղետարար, ամենէն խռովիչ զոհը չէ՞ որբը, ընտանեղուրի մանուկը, և ի վեր քան զամենայն՝ աղքատ որբը:

Այսպիսի որբեր էին այն աղջկունք զորս առաջին անգամ Սրբուհի Մայրապետ, 1869ի Յուն վարին այս թաղի ձիւնապատ փողոցներուն մէջ ժողովեց ու պատասպարեց իւր գլխուստ ծոցոյն մէջ, մայր ըլլալով յօժարակամ անոնց՝ որոց հայրն ու մայրը գողցած էր գերեզմանը. ու այսպիսիներ էին զոր իւր նախախնամական հովանւոյն տակ ամիոփեց ու խնամեց այս Յարկն Գլխութեան, զոր հիմնեց ու զարգացուց աննման այդ կիներն, աղքատ քսակով՝ այլ մեծահարուստ հոգիով, տկար իւր սեռով՝ այլ մեծազօր իւր սիրով:

Շատ դիւրին է երկու բառով ըսել « հիմնեց ու զարգացուց » . Բայց պէտք է երեւակայել ան-

գամ մը թէ յաղթուած դժուարութիւններու ինչ անվերջ շար մը կայ քսան և հինգ ամաց այդ ընթացքին մէջ . — մանաւանդ երբ գործիչն, աղքատ, կը գործէ մեղ նման մի ժողովուրդի մէջ, ուր ընդհանրապէս դեռ այնքան քիչ գութ կայ որ անպատճառ զգայական հաճոյքի մը պատրուակը պէտք է բարեգործական ձեռնարկի մը նպատակաւ համար յաջողութեամբ, բարերարելու հաճոյքն ինքնին ուղղակի մեր հոգիներուն վրայ անզոր լինելով տակաւին: Հէք Սրբուհի Մայրապետ, հէք մարտիրոսուհի: Կը յիշեմ՝ զայն իւր գործոյն նախնական տարիներէն, երբ Սանտալճի փողոցը մեր տունն ալ կուգար յաճախ, ինձ — պատանի յայնժամ — գրել տալու համար աղերսագրեր, շատ խեղճ, շատ սրտածմլիկ, որպէս կը պահանջէր, գութը շարժելու համար իւր որբոց վրայ այս կամ այն փարթամ ու բարձրադիր անձին, կամ ճառեր, դարձեալ շատ սրտաշարժ, շատ արցունքոտ, իւր այս աւուր հանդէսներուն համար. գրութիւններ զորս մայրս, որուն կը պատմէր Մայրապետն իւր ճգունքն ու ցաւեր, կը յիշեցնէր ինձ ստէպ՝ եթէ երբեք յապաղէի . — « Մարապետն այսօր կուգայ, պատրաստ է նամակը, ճառը » — և ահա՛ դուռը կը բաղխուէր, նա ինքն էր, Սրբուհի Մայրապետը. գիրը կ'աւուր կ'երթար, ուրախ, յուսալից: Բայց ինչ էր գրին աղղեցութիւնը, գրին զոր շարադրած էր Ռէթէոսը, կամ Եղիան, կամ ուրիշ մը, իւր խօսքին աղղեցութեան քով:

գիրը առիթ մ'էր միայն, ու գիրը չկար շատ անգամ. ինք դիմում էր անվհատ թախանձաշատ. ինք համակ պերճախօսութիւն էր: Իւր կերպարանը՝ պարկեշտ այլ սէրէն համարձակեալ, իւր ձեռքն՝ ազնուական այլ ի մոյր խոնարհեալ առ գլխոյ, իւր պարզ, ուսմիկ այլ զգացմամբ թրթռուն, առատաշորդ ու նկարուն, յաճախ իւր արտասուք, ճշմարիտ արտասուք զոր իւր սրբոց, իւր զաւակաց, որպէս կ'անուանէր իւր պաշտպանեալներ, ներկային ու անպագային հոգը կը խլէր իւր սրտէն, իւր աչերէն, ահաւա՛սիկ իւր ոյժը: Մերթ ուր որ հարկ էր, գլխութեան Մայրը կը ներկայանար շրջապատեալ իւր որդեգիրներով, վե՛մ պատկեր — և քանի՛ սրտազգեցիկ — քրիստոնէական սիրոյն, որ՝ ջերմ արեւի մը պէս որ կը կազդուրէ գլխիկոր ծընգած բոյսեր՝ որբերու մուկ ձակատները կը կանգնէ, կը կենդանացնէ ու կը լուսաւորէ իւր ճառագայթներով:

Այսպէ՛ս նա շարժեց գուլթը մարդասէր վեհագեալին, ա՛յսպէս նա յանկոյց առ ինքն և առ իւր գործ՝ մեծին ու փոքրին, ճոխին, աղքատին եւ մերձաւորին համակրանքն ու նուէրներն: Բայց նա և ի՛նչ սառն մերժումներ կրեց, քանի՛ դառն ծաղրեր ու չարամիտ հեգնութիւններ նա լսեց. իւր յարածոր շիթն արցունքի ծակեց յաճախ պինդ քարը սրտի. իւր զուարթամիտ համբերատարութիւն ու խոնարհութիւն յաղթեցին գոռոզ արհամարհանաց ու անգութ, ծաղրասէր անտարբերութեան:

Եղաւ որ վանուեցաւ ճոխից դռներէն նախատակո՛ծ, գանալից: Այլ դռքա իսկ չէի՞ն իւր մարդասիրութեան պսակին փուշերն: Անտրտունը կը տանէր անոնց սուրբ կիներ. իւր վեհ գործն ամուր հիմանց վրայ հաստատելու խորհրդովն զօրացեալ, աննկուն դիւցազնուհի՛ բարերար գործունէութեան: Այսօր այդ փուշեր՝ մէն մի ճառագայթի փոխուած՝ լուսեղէն բրաբրին մը կը ձեւացնեն իւր կուսմօր անբիծ ձակատուն շուրջը:

Այժմ ահա՛ իւր հիմնարկութիւնը, յանուն իւր կոչուած Գալթայեան Որբանոցն աղջկանց, որ կը տօնէ իւր քսանեւհնգամեայ Յոբէլեանը, որ կը ներկայանայ մեզ չքնաղ ու գերազանցապէս օգտակար մեր հաստատութիւններէն մին, ու կը ներկայացնէ արդէն անցեալ մ'արդիւնաւէտ, որոյ մէջ հարիւրաւոր որբ աղքատ աղջկունք պատսպարուած, սնած, զգեցած ու մեծցած են, ի՛նչ կ'ըսեմ, իրենց սրտին մեծագոյն պէտքն ալ հոգացուցած են — սիրուած են, — ստանալով նաև արուեստական կրթութիւն մը, ո՛չ սակաւք ընտանեկան յարկերու տիրուհիներ դարձած արդէն, իրենք որք ընտանեզուրկ մտած էին յայտուն, և միւսներն ապահոված՝ իրենց արուեստով ու կրթութեամբ՝ պատուաւոր ապագայ վիճակ մը, ամէ՛նքն ալ փրկուած բախտին անգլխութենէն, կոյր դիպուածին քմահաճոյքէն, Ֆիզիզական կամ բարոյական մահուան անդունդներէն: Ու ներկայն, արժանաւոր յաջորդի մը

խնամոց տակ բարգաւաճ, կ'ընծայէ ամեն երաշխիքն անընդհատ յարատեւութեան, յաջող ու մշտատեւ ապագայի, որոյ նիւթական և բարոկան և ընկերական տարերքն հայթայթելու և ապահովելու համար պէտք եղած արիւթեան հետ հարկաւոր իմաստութիւնն եւս զուգորդել գիտցաւ երանելի Հիմնադրուհին. կին ոյր միտքն սրտին չափ զօրաւոր էր, կամ կը զօրանար սրտին թելադրութեամբ :

Պէտք չէ՞ որ նա կենդանի ըլլար, հո՛ս, մեր մէջը, վայելէր իւր Հաստատութեան այս Յորէլինի հանդէսը, հիացումն որ կ'արտայայտուի իւր գործին շուրջը, պտուղք իւր ճգանց, իւր փառքը, Բայց բացակայ է միթէ, մեռած է միթէ : Դո՛ւն ուրեք այնքան զգալի ու կերպիւ իւր շօշափելի եղած է մարդու մ'իւր գործոց մէջ վայելած անմահութիւնը որքան այս կնոջ, ոյր մարմինն ալ ահա՛ կը հանգչի նոյն իսկ իւր Հաստատութեան ծոցոյն մէջ : Աստ ամեն ինչ իւր վրայ չի՞ խօսիր. ամէն ինչ չի՞ կրեր հետքն իւր մատանց, իւր ոտից, իւր քրտանց. այս տան մէն մի քարն, մէն մի գամն չի՞ պատմեր իւր յոգնութիւնքն, իւր նահատակութիւնքն. չի՞ կարծեր մարդ թէ՛ երբ լռեն ձայներ՝ ահա՛ պիտի լսէ Մայրապետին անոյ ձայնը վերէն կամ վարէն, և թէ պիտի տեսնէ ահա՛ իւր սրբերու յուզիչ շրջանակին մէջ երեւիլն իւր շնորհափայլ կերպարանին : Այնքան գործը, մե՛ծ գործերը, զորս կը թողու մարդ իւր

ետեւ, տարակուսիլ կուտան նորա ոչնչացման վրայ, կը շարունակեն նորա կեանքն, կը լինին երաշխիքն նորա անմահութեան :

Օրհնեա՛լ է քո գերեզմանը, Սո՛ւրբ կին. հանգչէ՛ խաղաղ յետ վաստակալից, արդիւնալից ասպարէզիդ և յետ լրման մարդասիրական փափաքանաց քո սրտիդ : Երանելի՛, վսե՛մ է այդ քունդ մահու, կենսաւէ՛տ քան զկեանս, Մե՛ծ կին, քո՛ւնդ զոր կը նիրհես հոգւոյդ զաւակացն ի մէջ զոր այնքան սիրեցիր ու պիտի նիրհես ապագայ անթիւ զաւակացդ ալ առ ընթեր որք իրարու պիտի յաջորդեն այն յարկին տակ զոր դո՛ւ հիմնեցիր և որոց վրայ խորհեցաւ նախահոգ Մէրդ անսպա՛ռ անհո՛ւն, քո՛ւնդ օրօրեալ հեշտացեալ ի ձայն անմեղ որբոցդ մեղեդեաց և երախտագէտ օրհնութեանցն Ազգիդ ու Եկեղեցւոյդ որք պիտի պարծին յաւէտ թէ ծնունդ տուին ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՍՅՐԱՊԵՏԻՆ :

Ռ. Յ. Պ.

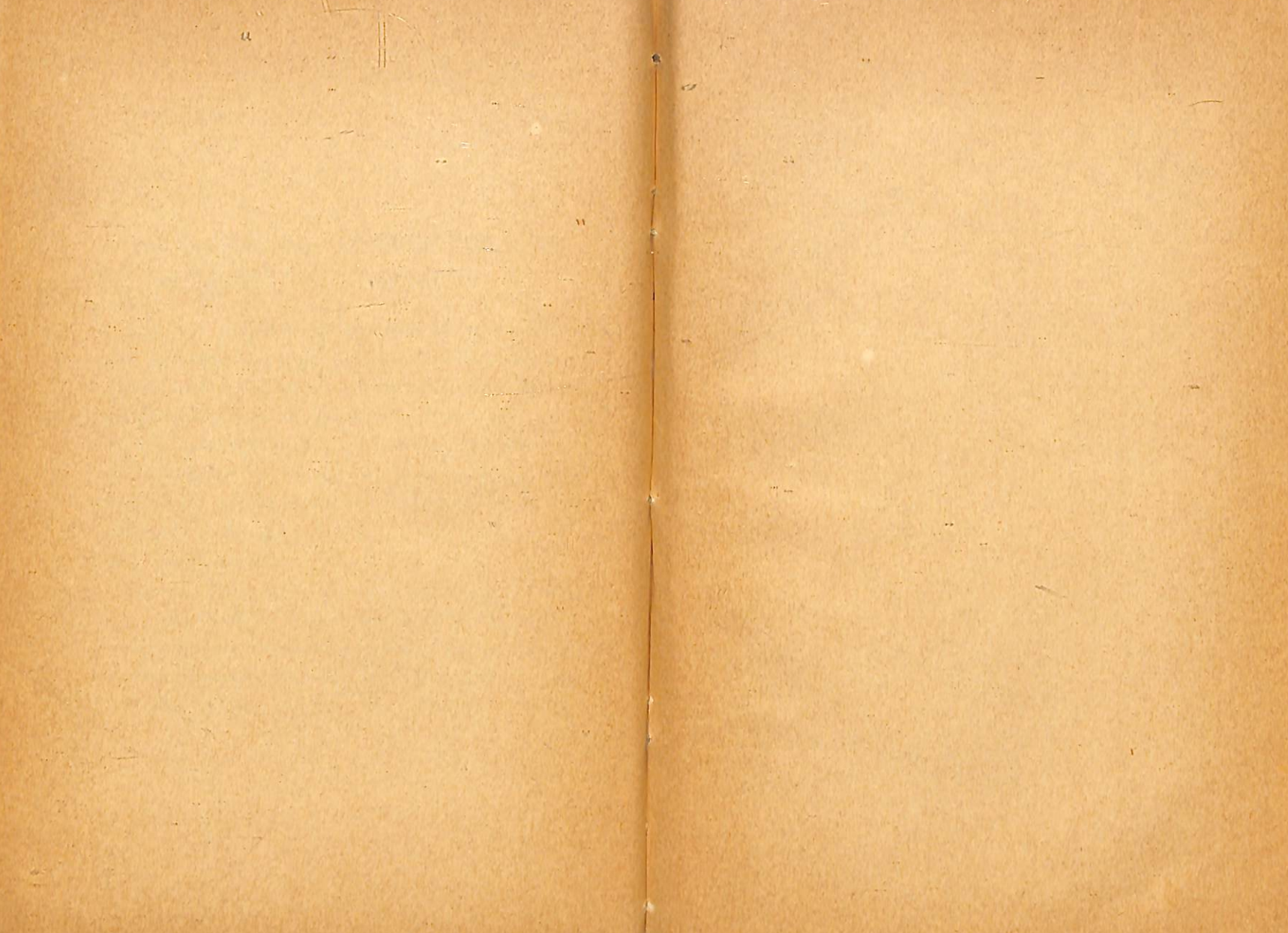
Վ Ե Ր Ձ Ա Բ Ա Ն

Հոս կ'ամբողջանայ ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐԱՊԵՏԻ
կենսագրութիւնն ու նորա յարակից պարա-
գաներ:

Այնքան բեղմնաւոր կեանքի մը այս համա-
ռօտ պատկերն՝ գուցէ բազմաց համար անբա-
ւական երեւի: Սակայն մենք աւելորդ համա-
րելով անկարեւոր մանրամասնութիւններն՝ լա-
ւադոյն սեպեցինք ի գիր առնուլ միայն, ինչ
որ գիտէինք ի մօտոյ և քաղեցինք բա-
րեյիչատակ Հանդուցելոյն մօտաւոր ազգա-
կաններէն, իրողութիւններ, որք բուն մարդն
ի վեր կը հանէին:

Այսու հանդերձ՝ փափագելի է յոյժ, որ
մեր սոյն համեստ աշխատասիրութիւնն կարո-
ղադոյն գրչաց համար գրգիռ մ'ըլլայ աւելի
ստուար հատորի մը մէջ պատկերացնել այդ
Մեծ Կնոջ կեանքը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0335380

